

“Kultur og Soning”

Av: Torbjørn Rodal

Veiledere:

Morten Øgård og Linda Hye

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Universitetet i Agder, 2016
Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap
Institutt for statsvitenskap og ledelse

Forord

Etter å ha jobbet i ulike norske fengsler i nesten to tiår ønsket jeg å bruke mine erfaringer til å problematisere styringstrekk ved deler av straffegjennomføringen i Norge. Jeg startet arbeidet med oppgaven høsten 2015, men hadde allerede da utarbeidet en ide og skisse rundt hva jeg ønsket å sette søkelyset på. Selve oppgaveskrivingen og forskingsmetodikken ble for meg en reise i seg selv. Høsten 2015 hadde jeg en plan om å intervju innsatte ved ulike fengsler for å underbygge mine teorier. Jeg fulgte denne planen i hele vårsemesteret 2016 og organiserte hvilke fengsler som skulle involveres og hvordan utvalget av intervjukandidater skulle foregå. Selve oppgaven var også godt i gang med teorier og hypoteser. Dessverre fikk jeg avslag på min søknad om forskning i kriminalomsorgen og jeg måtte forandre innfallsvinkel for bakgrunns materialet mitt. Jeg mener likevel at jeg har funnet kilder som er med og støtter mine teorier rundt problemstillingen. Mine funn mener jeg har gitt resultater som kan være et grunnlag for utvikling av nye teorier rundt mine fokusområder på straffegjennomføring i Norge.

Takk til mine veiledere, Morten Øgård og Linda Hye for oppmuntring og konstruktive tilbakemeldinger underveis som har vært spesifikke og gitt retning for videre arbeid. Skriveprosessen har vært utfordrende men også utviklende og spennende innenfor et felt jeg opplever det er viktig å fokusere på.

Torbjørn Rodal
Oslo, desember 2016

Innholdsfortegnelse:

Kapittel 1: Tema, problemstilling og relevans	s. 6
Kapittel 2: Kultur i kriminalomsorgen	s. 8
A. Politisk del:	s. 8
- Kort historisk om norsk kulturpolitikk	s. 8
- Kort om kvalitativ kultur. Instrumentell eller kulturens egenverdi	s. 9
- Historisk bakgrunn for innhold i lukkede anstalter (fra straff til rehabilitering).	s.10
B. Juridisk del:	s.12
- Hva sier Kulturlova om kultur	s.12
- Hva sier Stortingsmelding nr. 48, ”Kulturpolitikk fram mot 2014 (2002-2003)” om kultur?	s.13
- Hva sier Stortingsmelding nr. 10, ”Kultur, inkludering og deltaking (2011-2012)” om kultur?	s.15
- Hva sier Straffegjennomføringsloven om kultur?	s.17
- Hva sier Stortingsmelding nr. 37, ”Straff som virker-mindre kriminalitet -tryggere samfunn (2007-2008)” om kultur?	s.17
- Hva sier internasjonale konvensjoner om kultur?	s.19
Kapittel 3: Metode	s.20
- Kvantitativ/kvalitativ	s.20
- Ontologi/epistemologi	s.21
- Datainnsamling	s.22
- Intern og ekstern gyldighet	s.24
- Reliabilitet	s.24
Kapittel 4: Teoretiske perspektiver	s.26
- Styringsverktøy	s.26
o Historisk om styringsverktøy	s.26
o Mål og resultatstyring	s.28

○ Fordeler og ulemper med mål og resultatstyring som styringsverktøy	s.29
- Ledelse	s.31
○ Historisk om ledelse	s.32
○ Ulike leder stiler	s.33
Kapittel 5: Variasjon og oppfattelse av kulturtilbudet	s.36
- Lovverket	s.36
- Hva sier kriminalomsorgen selv om kulturtilbudet til innsatte i norske fengsler?	s.37
- EU-prosjektet ”Movable Barres” om variasjonen	s.38
- MIFF	s.39
- Vardeteateret	s.39
- Hvordan opplever innsatte og ansatte kulturtilbudene?	s.39
○ Vestoppland fengsel	s.40
○ Ålesund fengsel	s.41
○ Tromsø fengsel	s.41
○ Vadsø fengsel	s.42
○ Bredtveit fengsel	s.43
○ Ullersmo fengsel	s.44
○ Halden fengsel	s.46
▪ Intervju med TV2	s.46
▪ Intervju med Halden Arbeiderblad	s.47
▪ Intervju med magasinet ”Sound as you are”	s.48
▪ Intervju med magasinet ”Mann”	s.49
▪ Intervju med nettmagasinet ”Halden 24, Dagsavisen”	s.51
○ Bergen fengsel	s.52
○ Oslo fengsel	s.53
- Oppsummering av mediebaserte intervjuer og forskning angående variasjon og opplevelser rundt tilbudet	s.54
Kapittel 6: Hvordan skal vi utvikle dette fra variasjon til liketilbud?	s.57
- Teori 1: Kan departementets bruk av styringsverktøy minske variasjonen i kulturtilbud og skape et liketilbud mellom fengslene?	s.57

○ Tildelingsbrev for 2015	s.58
- Teori 2: Kan fengslenes bruk av ledelse minske variasjonen i kulturtilbud og skape et liketilbud mellom fengslene?	s.61
- Oppsummering så langt når det gjelder teoriene	s.63
- Viktigheten av kulturinnhold i politikkområde, samfunnsperspektiv og individperspektiv	s.64
Kapittel 7: Avslutning på oppgave	s.66
- Veien videre	s.67
Litteraturliste	s. 69

Kapittel 1:

Tema, problemstilling og relevans

Temaet for oppgaven, ”Kultur og soning” er et høyt diskuterbart område som bygger på det å forstå kultur innenfor soningsaspektet. Dette er et politikkområde. Ulike retninger og politiske partier vil på hver sin side argumentere for hvordan soningsforløpet bør gjennomføres for å oppnå ønsket resultat. Justis og beredskapsdepartementet har ansvaret for straffegjennomføringen og det blir derfor et politikkområde. Kriminalomsorgen (som jobber med straffegjennomføringen) skal til en hver tid forholde seg til politiske styringer fra storting, regjering og lovverk. ”Kultur og soning” som tema blir på denne måten relevant for kriminalomsorgen.

Siden den innsatte skal tilbake til samfunnet en dag, der samfunnet skal ta imot og dra nytte av en ny ”skattebetaler og bidragsyter”, blir dette også interessant for samfunnet. Et godt kulturtilbud trigger mennesker. Det kan gi skapertrang, tilhørighet, identitet, drømmer, visjoner osv. Du kan utvikle deg til et bedre menneske av det og det kan være med og gi den innsatte troen på at han/hun kan om han/hun vil. Det har med andre ord en enorm relevans for samfunnet. Samfunnet er skattebetalerne og de vil ha en rehabilitert innsatte tilbake til samfunnet. De vil ha en som har blitt et kulturelt menneske og som har blitt et rikere empatisk menneske. Det er slike mennesker alle vil ha i samfunnet. Siden straff i seg selv har liten virkning for å få til dette, har kulturtilbudene under soning en ekstra betydning. På denne måten gir kulturtilbudet fengselet legitimitet i samfunnet og påvirker også dets omdømme.

Videre har det en humanistisk verdi for den innsatte selv. Det ene er at samfunnet har nytte av et rehabilitert individ, det andre er at det er bra i seg selv for et menneske å utvikle seg til et rikere empatisk individ. Det kan med andre ord øke livskvaliteten for enkeltmennesket og er derfor viktig.

Derfor er jeg interessert i kriminalomsorgens straffegjennomføring for innsatte. Jeg har jobbet med innhold og kultur i fengsel i de siste 18 årene og har sett budsjettkampene mellom sikkerhetsfokuset på den ene siden og innhold/kultur fokuset på den andre siden. Jeg har også jobbet i tre ulike fengsler, samt at jeg har vært aktiv i nasjonalt og internasjonalt

utviklingsarbeid innen kultur i fengsel. Det har medført at jeg har besøkt over 30 ulike fengsler og fått et innblikk i hva som tilbys av kultur, opplæring og aktiviteter både nasjonalt og internasjonalt. Jeg opplever at fokuset er ulikt fra fengsel til fengsel når det gjelder kulturtilbud til innsatte. Det er derfor interessant å se hva som er bestillingen fra politikere og storting, samt hvordan innsatte selv opplever kulturtilbudene, og til slutt hvordan man kan lykkes med kulturtilbud i fengslene.

Med dette som bakteppe har jeg kommet frem til følgende tredelte problemstilling:

1. I hvilken grad finner vi variasjon blant norske fengsler når det gjelder kultur og soning (kulturtilbud til innsatte).
2. Hvordan opplever innsatte selv kulturtilbudene?
3. Hvordan lykkes med kultur i fengslene?

Jeg ønsker gjennom oppgaven å reflektere over denne variasjonen på to måter. For det første. Er mitt inntrykk at det foreligger store variasjoner korrekt? For å få belyst dette ønsker jeg å samle informasjon om hva kriminalomsorgen selv sier om dette, samt samle informasjon om hva innsatte opplever rundt kulturtilbudene. Denne informasjonen vil bli basert på mediebildet rundt temaet samt noe tidligere forskning. Hva slags bilde kommer dette til å tegne rundt problematikken? Til sist ønsker jeg å reflektere over hva som skal til for å lykkes med kulturtilbudene i norske fengsler ut fra de to teoriene, bruk av styringsverktøy og bruk av ledelse.

Som jeg viste ovenfor mener jeg at dette er et spørsmål som ikke bare er viktig for min egen nysgjerrighet, men også for samfunnet. Da ut fra tanken om at kultur er viktig for menneskets utvikling og dermed står i et rehabiliteringsfokus. Kulturtilbudet blir viktig for å hjelpe den innsatte tilbake til et kriminalfritt liv. Temaet blir altså viktig både for den innsatte, rent politisk og for samfunnet generelt.

Kapittel 2:

Kultur i kriminalomsorgen

I dette kapitlet vil jeg se på kultur som politisk tema kontra juridisk tema i straffegjennomføringen. Under politisk tema vil jeg først kort se på hvordan kulturbegrepet generelt har forandret seg? Deretter vil jeg kort presentere debatten rundt kvalitet i kulturtilbudene? Til slutt vil jeg kort gi et historisk innblikk i innholdet i straffegjennomføringen, fra straff til rehabilitering.

Under juridisk tema vil jeg gå inn på hva kulturloven, straffegjennomføringsloven, stortingsmelding nr. 48, stortingsmelding nr. 10 og stortingsmelding nr. 37 sier om kulturtilbud i soningsforløpet. Siden kulturloven og kulturmeldingene gjelder hele den norske befolkningen blir det viktig å også ta for seg disse. Kriminalomsorgen skriver selv på sine internettsider følgende om dette: ”Et stimulerende og utfordrende kulturtilbud for hele befolkningen er et mål for kulturpolitikken i Norge. Hele befolkningen omfatter også innsatte i fengslene” (Kriminalomsorgen, 2016A). Jeg vil også i denne delen se hva noen internasjonale konvensjoner sier om kulturtilbud i soningsforløpet.

A. Politisk del:

Kort historikk om norsk kulturpolitikk:

Mange mener norsk kulturpolitikk først kan defineres etter andre verdenskrig. Per Mangset (2006) deler i ”norsk kulturpolitisk historie” inn norsk kulturpolitikk i tre hovedperioder. Den første før andre verdenskrig. Denne var preget av tilfeldig og usystematisk fordelingspolitikk. Folkebiblioteket, kinoloven, oppstart av en teaternemd er typiske redningsaksjoner som ble satt i gang da. Den andre perioden går fra 1945 og frem til ca. 1975. Dette kaller han demokratiseringsperioden hvor spredning av høykultur var det viktige. Den tredje perioden kaller han desentraliseringsperioden og er etter 1975. Perioden fokuserer på egenaktivitet innenfor rammen av et utvidet kulturbegrep. Videre fokuserer han på at vi etter hvert i denne perioden (på 1980-90 tallet) også får en økt privatisering, liberalisering og offentlig stagnasjon. Det kommer en nedbremsing av 70 tallets hovedlinjer gjennom økt fokus på

egeninntekt og markedstilpasning sier Mangset. Han oppsummerer med at etterkrigstiden har to hovedlinjer. Den første er forsvar og spredning av høykultur som det viktige. Den andre har sterkere sosiokulturelle verdier. Det vil si at sosiale, miljømessige og lokale aspekter ved kulturpolitikken er det viktige (som voksenopplæring, samfunnshus, fritidshus, lokale museer, utbygging av lokale kulturforvaltning osv.) (Mangset, 2006). Disse to perspektivene skal vi se at vi finner igjen i kulturloven og straffegjennomføringsloven.

Kort om kvalitativ kultur. Instrumentell eller kulturens egenverdi:

Det har historisk vært en stor debatt om kunst og kultur skal være et tilbud på sine egne premisser eller om det skal være et tilbud for å oppnå noe annet. Altså en instrumentell bruk av kunsten. Dette er en stor kulturell debatt og jeg skal ikke gå langt inn på denne her. Men det er viktig å vise motpolene for å forstå lovverket.

Geir Vestheim skriver følgende om instrumentell kulturpolitikk: ”Dei liberale fridomsidealene som fulgte i kjølvatnet av opplysningsfilosofien og den amerikanske (1776) og den franske revolusjonen (1789) gav næring til ideen om at kunsten var ”noe høgare”, noe som stod over kvardagen og dei trivielle problema som kvardagemenneske strir med” (Vestheim, 2009, s. 62). Dette setter i så fall kunsten i en særstilling.

Ove Skarpenes argumenterer for viktigheten med å bygge opp innbyggernes ”kulturelle kapital”. ”..for å analysere effektene av kulturell kapital, trenger en først å spesifisere hva innholdet i kulturen er. Før vi kan mene noe om hvordan kulturen brukes i et distinksjonsarbeid, må vi altså ha innsikt i hva aktørene selv betrakter som den legitime kulturen (Skarpenes, 2007, s. 536). Opp mot disse idealene burde fengslene ha en større satsning mot profesjonell kunst. Han argumenterer altså rundt en ikke materiell kulturbruk (litteratur, musikk, film og kunst) og poengterer viktigheten av å utvikle folks kompetanse innen disse kunstformene for at individer skal utvikle seg som menneske. Dette blir også Vestheims poeng. Det blir en argumentasjon som bygger på at profesjonene må bestemme hva som er kvalitet for brukerne (eller innsatte). Hva blir fengslenes målsetning med kultursatsningen i denne sammenhengen? Videre sier Skarpenes at kulturen er viktig som identitetsskaper. ”Dannelseskulturens betydning som identitetsskaper og maktmiddel for en utdannet middelklasse må knyttes til kulturens status i ulike land” (Skarpenes, 2007, s. 557).

Andy Pratt refererer til hvordan Florida hevder at den kreative klasse er selve motoren til urban utvikling. Pratt kritiserer Floridas kreative klasse og den antatte sosiale mekanismen han peker på for urban vekst. "...they are instrumental policies which seek to use culture or creativity to achieve specific non-cultural ends. This article argues for the need to develop non-instrumental policies that sepcifically seek to develop the cultural industries" (Pratt, 2008, s. 107). Pratt argumenterer altså for at kulturtilbud skal være ikke-instrumentelle og tilbys på egne premisser. I min sammenheng vil det si at de ikke skal tilbys for å oppnå en rehabiliterende effekt.

Men det har også vært en politisk bestilling at kulturinstitusjonene skal jobbe for å øke brukergruppen og inkludere publikum fra nye miljøer. Dette er en tradisjonell måte å forholde seg til kunst på hvor man bestemmer det kunstneriske uttrykket først, før man prøver å inkludere nye grupper gjennom ulike markedsføringsstrategier. Nobuko Kawashima ved the University of Warwick tenker motsatt. Han påpeker viktigheten av å bestemme målgruppen først, og deretter velge kunstuttrykk. Det vil si brukeren (eller den innsatte) i sentrum. Dette sier han blir viktig for å unngå at grupper blir ekskludert fra kulturinstitusjonene. "Audience development comes not only from within the field of cultural policy but also from the wider context of public social policy, often called Social Exclusion or Social Inclusion (Kawashima, 2000, s.16). Det blir altså et tema "hvordan kunstinstitusjonene tilpasser seg ekskluderte gruppers behov?"

Vestheim runder av denne debatten på følgende måte: "I eit demokratisk samfunn er det omsynet til ulike publikumsgrupper og deira behov som legitimerer kulturpolitikken. Og i den sammenhengen blir kunsten og kulturen eit instrument eller eit middel – enten ein likar det eller ikkje" (Vestheim, 2009, s. 63). Dette at kulturen skal være til nytte for innbyggerne i landet vil vi også se gjennom lovverket.

Historisk bakgrunn for innhold i lukkede anstalter, (Fra straff til rehabilitering):

Nå vil jeg kort prøve å belyse hva som forklarer innholds-fokuset i fengslene i en historisk kontekst. Thorfinn Langelid har gjennom fylkesmannen i Hordaland hatt et nasjonalt ansvar for fengselsoppøringen i hele Norge. Han forklarer i sin bok "Bot og betring" hvordan

fengselsstraff i Europa historisk har beveget seg bort fra et fokus på fysisk avstraffelse. Han kommer med et eksempel på hvordan fysisk avstraffelse i tidligere tider var ren underholdning for folket. ”På slutten av 1700-tallet kom det ein reaksjon mot den strafferettsfilosofien som hadde rådd grunnen tidlegare. Den fysiske avstraffinga med lemlesting og offentleg avretting blei sett på som brutal. Det er lett å forstå det grufulle i dette, slik Foucault (1977) fortel korleis den straffedømde Daimens fekk gjennomgå i Paris 2. Mars 1757. Daimens blei frakta i kjerre og ført opp på skafottet. Avrettinga gjekk føre seg på denne måten: ...knipes med glødende tener på brystet, armene, lårene og leggenes kjøtfulle deler. Mens hans høyre hånd holder den selvsamme kniv hvormed han begikk det nevnte kongemord, brennes i hånden med svovelild, og på de steder hvor han er blitt knepet, skal det kastes smeltet bly, kokende olje, brennende harpiks, sammensmeltet voks og svovel, og deretter skal fire hester trekke og slite hans lemmer, kroppen brennes til aske og asken spres for vinden. (Foucault 1977:9). Det viste seg at det var ikkje nok med fire hestar, seks måtte til. Og tusenvis av menneske såg på til stor moro. Fysisk avstraffingar som Damiens og andre fekk gjennomgå, var offentlege skodespel som blei følgt med stor interesse. Dei verka ikkje skremmande på folket. Men avstraffinga av Damiens fekk innverknad på strafferetten med etter kvart overgang frå fysisk avstraffing til tap av fridom ved bruk av fengsel (Hagerup 1901)” (Langelid, 2015, s. 52).

Videre fikk vi på attenhundretallet et fokus på isolasjon som et positivt virkemiddel for å oppnå endring eller rehabilitering. ”I 1838 ble Philadelphiasystemet presentert for stortinget av lege og statsfysikus Fredrik Holst. ”Kommissjonen såg store voner gjennom innføring av Philadelphiasystemet. Isolasjon av fangane var grunnvollen i systemet” (Langelid, 2015, s.57). Langelid beskriver dette som det første moderne forsøket på å bruke pedagogikk som instrument for å forbedre innsatte for løslatelse tilbake til storsamfunnet. Selve grunnlaget i denne tanken var å bruke disiplin til å tilvenne den innsatte til arbeid og orden, samt religiøs og moralsk opplæring.

På slutten av 1800-tallet fikk vi en ny måte å se den innsatte på gjennom behandlingsfilosofien sier Langelid. ”Tidlegare såg samfunnet lovbyrtaren som eit menneske som var ansvarleg for handlingane sine, og som difor blei fengsla for straffa si skuld. Det nye var å sjå på ulike eigenskapar ved lovbyrtaren og eigenskapar som kunne behandlast. Behandlingsfilosofien låg bak fleire strafferettslege reaksjonar som kom først på 1900-talet” (Langelid, 2015, s. 77).

Langelid poengterer videre hvordan vi i dag har vendt oss bort fra isolasjon som behandlingsmetode men hvor behandlingsfilosofien lever fortsatt. ”Våre humane tradisjonar tilseier at vi skal behandle alle menneske, også kriminelle, så humant som mogeleg” (Langelid, 2015, s. 330). Det politiske synet på straffegjennomføring har altså beveget seg fra straff og over mot en kombinasjon av straff og rehabilitering. Dette går også igjen i terminologien. På 2000 tallet byttet organisasjonen som skal drive straffegjennomføring navn fra fengselsvesenet til kriminalomsorgen.

B. Juridisk del:

Hva sier Kulturlova om kultur?

Kulturlova, ”lov om offentlege styresmakters ansvar for kulturveksemd (Lov av 6. Juni 2007)”, starter med å fastsette at alle norske innbyggere har krav på kulturtilbud på følgende måte: ”Lova har til føremål å fastleggja offentlege styresmakters ansvar for å fremja og lekkja til rette for eit breitt spekter av kulturverksemd, slik at alle kan få høve til å delta i kulturaktivitetar og oppleva eit mangfald av kulturuttrykk” (Kulturlova, 2007, §1, s. 3398).

Videre viser den om statens oppgaver. ”Staten skal fremja og leggja til rette for eit breitt spekter av kulturveksemd over heile landet gjennom rettslege, økonomiske, organisatoriske, informerande og andre relevante verkemiddel og tiltak. Staten skal utforma verkemeiddel og gjennomføra tiltak for å fremja og verna eit mangfald av kulturuttrykk i samsvar med internasjonale rettar og plikter” (Kulturlova, 2007, § 3, s. 3398).

Lova viser til statens, fylkeskommunens og kommunens felles ansvar på denne måten: ”Staten, fylkeskommunen og kommunen skal syta for a. At kulturlivet har føreseielege utviklingskår, b. å fremja profesjonalitet og kvalitet i kulturtilbodet og leggja til rette for deltaking i kulturaktivitetar, c. At personar, organisasjonar og institusjonar har tilgang til informasjon om ordningar med økonomisk støtte og om andre verkemiddel og tiltak” (Kulturlova, 2007, § 5, s. 3399).

Kort oppsummert kan vi si at kulturlova vil ha frem to poenger. Det ene er å legge til rette for deltaking i et mangfold av kulturaktiviteter, og det andre er å legge til rette for kvalitet og

profesjonalitet. Dette henger sammen med den ovenforstående debatten om å formidle kunst for kunsten sin del, og det instrumentelle kunstsynet med inkludering av nye brukergrupper av sosiokulturelle årsaker.

Hva sier Stortingsmelding nr. 48, ”Kulturpolitikk fram mot 2014 (2002-2003)” om kultur?

Før jeg går inn i den siste kulturmeldinga, stortingsmelding nr. 10, ønsker jeg å se på stortingsmelding nr. 48 siden den ligger til grunn for den etterfølgende stortingsmelding nr. 10. Det første spørsmålet blir hva vi mener med kultur: Stortingsmelding nr. 48 definerer kultur på følgende måte: “I denne meldinga vert omgrepet kultur forstått på to nivå. I vid forstand dekkjer det verdiar, normer, kunnskapar, symbol og ytringsformer som er felles for ei viss gruppe menneske eller eit bestemt samfunn. I smalare forstand vert omgrepet brukt om dei forskjellige aktivitetane innanfor kulturlivet og kulturpolitikken når desse vert forstått som ein avgrensa samfunnssektor” (St. meld. nr. 48, 2002-2003, s. 21). Den peker altså på verdier, normer osv. på den ene siden og på kulturaktivitetene på den andre siden.

Videre er mangfold viktig. “Det er viktig å leggja til rette for mangfaldet innanfor kulturlivet. Eit breitt spektrum av skapande, utøvande, dokumenterande og formidlande innsatsar frå alle delar av kulturfeltet er ei verdfull motvekt mot den einsrettande krafta ulike kommersielle krefter i samfunnet kan representera” (St.meld. nr. 48, 2002-2003, s. 7).

Også rehabilitering som effekt kan vi tolke ut av stortingsmeldinga på følgende måte: “Eit aktivt og engasjerande kulturliv er viktig både på individ- og samfunnsnivå. Ein dynamisk og pulserande kultursektor som kommuniserer godt med breie brukargrupper er eit uunnverleg aktivum for landet. Kultursektoren er kjelde til kreativ inspirasjon, kunnskap og opplevingar for alle aldersgrupper – både for folk flest og for avgrensa grupper med særskilde interesser og behov” (St. meld. nr. 48, 2002-2003, s.7). Videre trekker den frem følgende effekter: “Kulturopplevelse og kulturdeltakelse gir fellesskap, tilhørighet og forståelse for sammenhenger i tilværelsen. Norge er i økende grad et flerkulturelt samfunn, og erkjennelsen av dette må prege alle deler av kulturpolitikken” (St. meld. nr. 48, 2002-2003, s. 19).

Den nasjonale identiteten blir utfordra på følgende måte: “I denne situasjonen er kulturell identitet i aukande grad ein kompleks variabel, eit produkt av så vel kulturelle band til lokalsamfunnet, som til den nasjonale majoritetskulturen og til ulike element frå internasjonal kultur” (St. meld. nr. 48, 2002-2003, s. 28).

Også tidlige antagelser om kulturelle klasser blir utfordret: “Dette inneber at tradisjonelle sosiale og kulturelle strukturar har mista mykje av si konstituerande kraft. Det er mykje lettare å velja sjølv kva for sosialt lag og kva for kultur ein vil tilhøyra. Dei mest vidtgående teoriane om individualisering går ut på at individet i dag former seg sjølv, og langt på veg kontrollerer og manipulerer sin eigen identitet og si eiga sjølvframstilling” (St. meld. nr. 48, 2002-2003, s. 30).

“Hovudresultata frå desse analysane tyder likevel på at tradisjonelle sosiale og kulturelle strukturar stadig er med på å avgjera den kulturelle identiteten til einskildmennesket, sjølv om det finst avvik. Dette står tilsynelatande i motsetnad til meir radikale teoriar om auka individualisering” (St. meld. nr. 48, 2002-2003, s. 32).

Når det gjelder selve uttrykket snakker stortingsmelding nr. 48 om kvalitet. ”Ein hovudbodskap er å halde fram den profesjonelle kunsten og den fagleg forankra kulturinnsatsen som eit verde i seg sjølv. Dessutan vert kvalitet streka under som eit avgjerande kriterium for at eit kulturtiltak skal verta prioritert i den statlege kulturpolitikken” (St. meld. nr. 48, 2002-2003, s. 7). Altså blir det poengtert at kunsten har en egenverdi og ikke bare en instrumentell verdi.

Meldinga definerer kvalitet på følgende måte: ”Kvalitet er eit relativt omgrep, men ikkje eit subjektivt. Om noko har kvalitet eller ikkje, er ikkje eit spørsmål om kva den eine eller andre kan lika, men om kva vi har med å gjera, og kva det skal nyttast til. Følgjeleg kan det som i ein situasjon eller til ein bruk har høg kvalitet, i ein annan samanheng ha låg kvalitet, men avgjerda er like objektiv i baa tilfella” (St. Meld. nr. 48, 2002-2003, s. 22).

Videre sier den: ”Det finst altså ikkje eit eniskilt sett av alltid gyldige kriterium for kunstnarleg kvalitet, men det finst ei rad relevante kunstnarlege kriterium som kan kombinerast på ulik måte, og som til og med kan stå i motsetnad til kvarandre, til dømes det nyskapande, gjenkjennelege, velforma, komplekse, overraskande, teknisk fullkomne, tanketunge, lett tilgjengelege eller utfordrande” (St. meld. nr. 48, 2002-2003, s. 22). Videre:

”Kunstnarleg kvalitet vert såleis eit spørsmål om kva vi ventar oss av kunsten, eller kva vi vil bruka han til. Mange vil framheva at siktemålet er å få ei estetisk oppleving; andre vil leggja vinn på at kunsten skal gje noko å tenkja over og tala om” (St. meld. nr. 48, 2002-2003, s. 22).

Kort oppsummert er stortingsmelding nr. 48 opptatt av at man skal fokusere på profesjonell kunst på kunstens egne premisser og ta hensyn til dens utviklende og ”rehabiliterende” effekt. Dette er altså en utdyping av det kulturloven allerede har slått fast.

Hva sier Stortingsmelding nr. 10, ”Kultur, inkludering og deltaking (2011-2012)” om kultur?

Stortingsmelding nr. 10 starter med en flott forklaring på hvorfor det er viktig med kulturtilbud for alle landets innbyggere. ”Tilgang til kultur og høve til å uttrykkje seg kreativt er viktig i eit demokratisk samfunn og legg grunnlag for ytringsfridom og likeverd. Deltaking i kulturlivet har positive verknader både for den einkilde og for samfunnet. Kunst og kultur gir opplevingar og mening i kvardagen, og legg grunnlag for utvikling og læring. Ved sida av arbeidsliv og skule er kulturlivet blant dei arenaene som bidreg mest til utvikling av skaparevne og kompetanse” (St. meld. nr. 10, 2011-2012, s. 7).

Videre fokuserer denne stortingsmeldingen mere på inkludering. ”Ein inkluderande kultursektor er ein sektor der alle har like moglegheiter til deltaking og til å utvikle sine skapande ressursar, uavhengig av faktorar som sosioøkonomisk-, kulturell, eller religiøs bakgrunn eller funksjonsevne” (St. meld. nr. 10, 2011-2012, s. 8). ”Inkludering går ut på å fjerne barrierar for deltaking, anerkjenne ulike stemmer og å skape like moglegheiter for alle individ og grupper på alle samfunnsområde. Inkluderingspolitikken, slik han har vorte definert av regjeringa dei siste åra, handlar om at alle som bur i Noreg skal ha like moglegheiter og plikter til å bidra og til å delta i fellesskapet, og korleis samfunnet lyt organiserast for å oppnå dette” (St. meld. nr. 10, 2011-2012, s. 11).

Et middel for å oppnå større inkludering er i følge denne stortingsmeldinga å kunne drive oppsøkende virksomhet. ”For å nå målet om størst mogleg deltaking i kulturlivet vil regjeringa at det faste tilbudet i institusjonane i større grad skal supplerast med oppsøkjande verksemd, turneverksemd, særskilte formidlingsordningar og nye formidlingsmåtar, til dømes

ved hjelp av digitale verktøy. Formidling på nye/eksterne arenaer inneber at ein ofte møter publikum ein ikkje treff på eigen arena. Dette kan vere med på å byggje ned barrierar og bidra til at publikum oppsøker institusjonen eller anna kulturtilbod på eiga hand” (St. meld. nr. 10, 2011-2012, s. 76).

Stortingsmeldinga henviser også til internasjonale konvensjoner om kultur som en rett. ”I FN sin konvensjon for menneskerettar heiter det at alle har rett til fritt å delta i kulturlivet i samfunnet, og ha glede av både kultur og vitenskap” (Stortingsmelding nr. 10, 2011-2012, s 18.). ”I UNESCO sin konvensjon om vern og fremje av eit mangfald av kulturuttrykk heiter det at kulturelt mangfald er eit karakteristisk kjenneteikn ved alle samfunn. Det blir streka under kor viktig kultur er for sosial samskjensle. Konvensjonen talar stort om verdien av kulturelt mangfald for å oppfylle menneskerettar og realisere grunnleggjande fridommar” (St. meld. nr. 10, 2011-2012, s. 18).

Også denne meldinga fokuserer på kvalitet i tilbudet: ”Kulturpolitiske tiltak og verkemiddel tek særleg sikte på å fremja mangfald og kvalitet i kulturfeltet og å sikra at kulturtilbuda er lett tilgjengelege og gir høve til brei deltaking. Slik medverkar kulturpolitikken til å sikra det mangfaldet som er nødvendig for meiningsbryting, kritikk og diskusjon” (St. meld. nr. 10, 2011-2012, s. 30).

Videre poengterer den hvordan dette er et ansvar både for stat, fylkeskommune og kommune: ”Kulturlova stadfestar at stat, fylkeskommune og kommune har ansvar for å leggje til rette for kulturverksemd over heile landet” (St. meld. nr. 10, 2011-2012, s. 30).

Kort oppsummert fokuserer denne stortingsmeldinga på det samme som stortingsmelding nr. 48 og kulturlova. Den har to fokus. Kulturtilbudene skal ha kvalitet og de skal være et instrument for å integrere alle innbyggere. Men inkludering av alle er ekstra vektlagt i denne meldinga.

Hva sier Straffegjennomføringsloven om kultur?

Lov om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven) (Lov av 18 mai 2001) sier følgende: ”Kriminalomsorgen skal legge forholdene til rette for at de innsatte skal få tilbud om deltagelse i aktiviteter på fritiden, herunder mulighet for fysisk aktivitet og kulturell

virksomhet” (Straffegjennomføringsloven, 2001, § 21, s 2519). ”Kriminalomsorgen kan ikke pålegge innsatte etter dette kapittel andre innskrenkninger i friheten enn det som er nødvendig for å sikre formålet med fengslingen eller for å opprettholde ro, orden og sikkerhet i fengslet. Skadelige virkninger av fengslingen skal så videt mulig forebygges”

(Straffegjennomføringsloven, 2001, §46, s. 2524).

Straffegjennomføringsloven er kort på innsattes rett til kulturtilbud men den har altså en paragraf som sier at de skal legge til rette for dette. Også innskrenking av friheten skal minimaliseres. For å få litt mer detaljer på dette skal jeg nå se på stortingsmelding nr. 37.

Hva sier Stortingsmelding nr. 37, ”Straff som virker-mindre kriminalitet-tryggere samfunn (2007-2008) om kultur?

I Stortingsmelding nr. 37 (2007-2008) ”Straff som virker-mindre kriminalitet-tryggere samfunn” omtaler Justisdepartementet kulturtilbud som verktøy i tilbakeføringsarbeidet. I meldinga blir det slått fast at kulturaktiviteter skal vere en del av hverdagen i fengsel som i samfunnet ellers. ”Gjennom kultur endres selvforståelse og selvrefleksjon. Kultur er en relasjonell og interaktiv prosess, som innebærer å skape mening, kommunisere med hverandre og organisere det sosiale livet. Kulturaktiviteter kan utløse allmennmenneskelige og allmenndannende sider som bidrar til økt livsmestring. Et godt kulturtilbud er derved viktig i arbeidet med rehabilitering av domfelte, både med tanke på den enkeltes personlige utvikling og fordi det kan være en vei inn i positive sosiale miljøer. Kultur i kriminalomsorgen handler derfor om å forberede de innsatte på livet etter løslatelse” (St. meld. nr. 37, 2007-2008, s. 114). Videre: ”Deltakelse i teateroppsetninger, musikkopplæring, bibliotek og skrivekurs er noen av de tilbudene som gis til de innsatte, og de innsatte bruker tilbudene aktivt. Som på andre fagområder, gis tilbudet til innsatte av de samme instansene som tilbyr tjenestene ute i samfunnet” (St. meld. nr. 37, 2007.2008, s. 114). Meldinga går som vi ser både inn på hvorfor det er viktig med kultur og den kommer med en del konkrete eksempler på kulturtilbud som gis til innsatte.

Stortingsmeldinga er videre tydelig på at innsatte skal ha kulturtilbud på lik linje med innbyggere ellers i samfunnet. Den er også tydelige på at målet med dette er rehabilitering. ”Et hovedbudskap i meldingen er at straff som virker er avgjørende for å bekjempe

kriminalitet og trygge samfunnet. Straffen må være slik at tilbakefallet til ny kriminalitet blir mindre. Det innebærer blant annet å rehabilitere bedre” (St. meld. nr.37, 2007-2008, s. 7).

Stortingsmeldingen har også som mål å jobbe med kvaliteten i kulturarbeidet og presiserer dette på følgende måte: ”Arbeidstrening, skole, kulturtilbud, fritidsaktiviteter og motivasjonsarbeid er kriminalomsorgens tradisjonelle virkemidler i tillegg til de som følger av selve straffegjennomføringen. Dette er viktige virkemidler i rehabiliteringen av domfelte og er grundig behandlet i meldingen. Regjeringens mål er å videreutvikle og heve kvaliteten på dette viktige arbeidet. Det er avgjørende å få domfelte inn i et rehabiliteringsspor selv om dommen er kort, ikke minst fordi det nettopp er i gruppen med korte dommer for mindre alvorlige lovbrudd vi finner mange av gjengangerne” (St. meld. nr. 37, 2007-2008, s. 9).

Meldinga viser en ekstra tillit til kulturens rolle på følgende måte: ”Et styrket kulturtilbud vil være med på å utvikle alternative metoder innen forebyggende og rehabiliterende arbeid som kan supplere det arbeidet som allerede gjøres i kriminalomsorgen. Kulturaktiviteter bygger nettverk, og fungerer som gode overgangstiltak ved løslatelse. Kultur som metode fungerer imidlertid ikke i et vakuum. For at kulturtiltak skal virke forebyggende og mestringsfremmende, må den øvrige forvaltningen, som for eksempel helsetjenester og rusomsorg, utøve sine pålagte tjenester slik at kulturaktivitetene sees som en del av en helhetlig tilbakeføringsplan” (St. meld. nr. 37, 2007-2008, s. 114).

Langelid sier følgende om stortingsmeldingens fokus på innhold: ”Stortingsmeldinga har ein gjennomgang av nasjonal og internasjonal forskning på rehabilitering og tilbakefall (kap.7 i meldinga). Det blir hevdet at det er forskingsmessig dokumentasjon for at fleire tiltaksstrategiar er effektive med omsyn til å minske kriminalitet” (Langelid, 2015, s. 347).

Hva sier internasjonale konvensjoner om kultur?

I tillegg til det stortingsmelding nr. 10 refererte til (ovenfor) av rettigheter gjennom FNs konvensjon for menneskerettigheter og UNESCOs konvensjon om vern og fremming av mangfold av kulturuttrykk, refererer Langelid også til internasjonale konvensjoner og hvordan de påvirker soningsinnholdet i sin bok. ”Ei tilråding som fekk mykje å seia for både norsk og europeisk fengselsundervisning, var Education in Prison vedteke av Europarådet i 1989

(Council of Europe 1991). Rekommandasjonen med dei 17 tilrådingane ble nærmast nytta som ei lærebok i korleis fengselsundervisninga skulle organiserast i dei like europeiske landa. Det gjekk på mål for opplæringa i kriminalomsorga, opplæringa sin plass i fengselssystemet, metodar i vaksenopplæringa, om yrkesopplæringa, ikkje minst om kreative og kulturelle aktivitetar og tilhøvet mellom opplæring i og utanfor fengslet. I § 1 blir det uttrykt slik: ”Alle fanger skal ha tilgang til opplæring, som er forutsatt å bestå av klasseroms emner, yrkesopplæring, kreative og kulturelle aktivitetar, fysisk fostring og sport, sosial opplæring og muligheter for å bruke bibliotek. (Education in Prison/Opplæring i fengsel, norsk omsetning 1992) ” (Langelid, 2015, s.312).

Videre argumenterer han: ”Kreative og kulturelle aktivitetar blir sett på som særleg viktige når det gjeld opplæring i fengsel. Trongen til å vera skapande finst i eit kvart menneske. Lærarar og andre som arbeider i fengsla, bør vera særleg merksame på kor mykje underutvikla talent og kreativitet som finst hos dei som er i fengsel. Kulturelle og kreative aktivitetar som kunst, drama, teater, skriving, dans bør oppmuntrast og styrkast. Opplæring i fengsel må gjelde eit vidt spekter, som yrkesopplæring, bibliotektenester, kulturelle aktivitetar, sosial opplæring, fysisk fostring og sport og sjølvstøtt dei akademiske emna” (Langelid, 2015, s.313).

Kapittel 3:

Metode

Hjerm & Lindgren beskriver metode som en vitenskapelig fremgangsmåte på denne måten: ”...en systematisk og verifiserbar prosedyre fra forskningside til rapportering av et forskningsresultat” (Hjerm & Lindgren, 2011, s12). I metodekapittelet vil jeg derfor problematisere temaer som kan påvirke mine funn og vise hvordan jeg har jobbet i min oppbygning.

Kvantitativ eller kvalitativ metode:

I forbindelse med kvantitativ og kvalitativ metode skiller Hjerm & Lindgren mellom metode og metodologi. Den systematiske og konkrete fremgangsmåten man behandler dataene på beskrives som metode. Metodologi blir da et kunnskapsteoretisk utgangspunkt som metoden bygger på. I denne definisjonsformen argumenterer de for at de to formene for innsamling av data ikke er så ulike. ”Både tall og tekst er bærere av informasjon, og den informasjonen de formidler, kan i virkeligheten analyseres både kvalitativt og kvantitativt” (Hjerm & Lindgren, 2011, s. 22). Også Jacobsen poengterer at ulikheten mellom de to metodikkene ikke er så stor som mange vil hevde. Begge metodene er utarbeidet for å samle inn empiri, og de egner seg for ulike sammenhenger (Jacobsen, 2015).

En kritikk mot kvalitativ metode er at det er vanskelig å generalisere forskningsresultatene. Dette kommer av at den kvantitative tilnærmingen bygger på et bredt utvalg intervjuobjekter hvor man tallfester resultatene. Mens den kvalitative bygger på dybdeintervjuer ofte i form av tekst mot et utvalg av objekter. Hjerm & Lindgren argumenterer for at også her kan det generaliseres til andre sammenhenger i form av utvikling av teorier som kan ha generell anvendelse. Men det avgjørende for valg av metode må være problemstillingen sier Hjerm & Lindgren og det var dette som lå til grunn for mitt opprinnelige valg om å intervju 2-3 innsatte fra 3 ulike fengsler om deres opplevelser. Det var viktig å kunne gå i dybden på hvert intervju for å få tak i deres opplevelse av mottatt kulturtilbud. ”Det som kjennetegner kvalitative data sammenlignet med kvantitative, er at de inneholder informasjon i form av ord

snarere enn tall. Typisk kvalitativt datamateriale er utskrifter av intervjuer, notater fra observasjonsundersøkelser, medietekster og andre dokumenter som er av interesse for de problemstillingene man vil ha svar på” (Hjerm & Lingren, 2011, s. 85). Kvale sier følgende om analysemetodikken: ”Det grunnleggende materialet er ikke lenger objektive data som skal kvantifiseres, men meningsfulle relasjoner som skal tolkes” (Kvale, 1997, s. 25). I min oppgave legger jeg nå til grunn dokumentanalyse av offentlige dokumenter samt uttalelser fra og om innsatte i norske fengsler (presentert gjennom medier) som skal tolkes.

Min opprinnelige plan var å selv intervju 2-3 innsatte fra 3 norske fengsler for å få et godt sammenligningsgrunnlag. Men norske innsatte er godt beskyttet i forhold til forskningsprosjekter og min søknad ble ikke godkjent av kriminalomsorgen. Jeg må derfor gå bort fra min opprinnelige plan om å foreta nye kvalitative intervju og samle datamateriale fra media og artikler som er offentlig utgitt.

Ontologi og epistemologi:

Deretter vil jeg gå inn på metodiske uttrykk som ontologi eller sannsynlighetsprosenter. Jacobsen forklarer begrepet som læren om hvordan virkeligheten faktisk er (Jacobsen, 2015). Spørsmål som om det er det kreative mennesket som driver utviklingen eller om det er prosesser som i liten grad kan påvirkes har i denne sammenhengen vært en debatt vi kan følge gjennom historien. Retningen som mener det finnes generelle regler på linje med naturvitenskapen kalles ”positivismen”. Målet i denne forskningsleiren blir å avdekke ”lovmessigheter”. Den andre retningen kalles ”sosial konstruktivisme” og hevder at alt er sosialt konstruert og grunnleggende antakelser. I min oppgave tar jeg utgangspunkt i ”sosial konstruktivisme”. Jeg ønsker å finne det unike og spesielle rundt innsattes opplevelse av eventuelt mottatt kulturtilbud og det blir derfor vanskelig å avdekke lovmessigheter i opplevelsen.

Videre tar jeg begrepet epistemologi og vil diskutere og vurdere i hvilken grad jeg tillegger empirien vekt i masteroppgaven. Bakgrunnen for debatten er en erkjennelse av at den objektive verden, eller ”slik den faktisk er” er ulik den verden som ”forskeren” ser. Det er altså et avvik her som forskeren må være bevist på. Hvordan blir det mulig å få frem sann kunnskap i dette skismaet (Jacobsen, 2015). Også her er de to retningene uenige.

”Positivismen” vil hevde at det er mulig å studere verden på en objektiv måte og utlede kunnskap som kan generaliseres. Retningen ”fortolkning og hermeneutikk/konstruktivisme” vil hevde at den objektive verden ikke finnes og at alt handler om forståelse av verden. Kvale problematiserer dette ved å både vise til hvordan intervjupersonene må forholde seg til spørsmål eller tema som er forberedt av en ekspert, og hvordan intervjupersonene formulerer sin egen oppfatning av verden og tematikken. Alt dette gjennom dialogen mellom forsker og intervjuobjekt (Kvale, 1997).

I min oppgave vil jeg ta utgangspunkt i denne retningen for å prøve å se hvordan noen innsatte forstår/tolker det kulturtilbudet de eventuelt har fått. Hvordan forstår de kvaliteten? Hvordan forstår de rehabiliteringseffekten?

Datainnsamling:

Hjerm & Lindgren snakker om data i vitenskapelig sammenheng på følgende måte: ”Med data mener vi informasjon om omverdenen som er samlet inn på en systematisk måte” (Hjerm & Lindgren, 2011, s. 12). Han poengterer viktigheten av å lage et gjennomtenkt og organisert opplegg for selve innsamlingsprosessen av data. Dette for å gi et godt grunnlag til analysen. Jacobsen sier følgende om temaet: ”Forskning kjennetegnes nettopp ved at innsamling av data, behandlingen av informasjonen og presentasjonen er systematisk” (Jacobsen, 2015, s.16).

Det neste punktet under datainnsamlingen blir om man skal velge induktiv eller deduktiv tilnærming til prosjektet. Velger man induktiv velger man ut spørsmål med åpent sinn og beveger seg fra virkelighet eller forskning til teori. Det vil si at man bruker lite teori og samler inn relevant data, systematiserer og kommer frem til ny kunnskap. Den motsatte tilnærmingen heter deduktiv. Det vil si at man går fra teori til empiri og selve teorien blir et viktig utgangspunkt for hypotesene (Jacobsen, 2015).

I hvilken grad forskningen bør kunne generaliseres har også sitt utspring i forskerens forståelse av virkeligheten. I en ”holistisk” sammenheng prøver forskeren å forstå virkeligheten gjennom enkeltindivider og deres motiver. Psykologi er et typisk eksempel på dette hvor det brukes spørreskjema og kontrollerte eksperimenter. Under ”individualismen”

står individets handlinger i fellesskapet sentralt. Konteksten hvor handlingen foregår blir viktig for å forstå handlingen. Historikere og antropologer kommer ofte innenfor denne kategorien (Jacobsen, 2015). I min oppgave tenker jeg å basere meg på å tolke intervjuer fra enkeltindivider og deres isolerte opplevelse av kulturtilbudet. Et alternativ hadde vært å foretatt gruppeintervjuer.

Videre må forskeren ha et forhold til forskerens nærhet eller distanse til forskningsobjektet. Den ”positivistiske” retningen vil hevde at stor distanse vil minimalisere påvirkningen fra objektet. Distanse blir altså noe positivt. Det blir et mål å legge opp innsamlingen av data på en slik måte at den like gjerne kunne blitt samlet inn av en hvilken som helst forsker og du ville fått samme resultat. Motstanderne av ”positivismen” vil hevde at ”distanse” vil hindre forskeren i å komme i dybden av temaet og få mest mulig informasjon ut av forskningsobjektet. De vil også hevde at en objektiv forskningssituasjon uansett ikke finnes og at det uansett vil være påvirkning. Jacobsen summerer opp dette på følgende måte: ”Idealet om nærhet vektlegger behovet for å forstå det andre mener og tror, noe som krever at forskeren kan sette seg inn i den andres situasjon. Nærhet åpner for empati og forståelse” (Jacobsen, 2015, s. 24). Kvale poengterer viktigheten av nærhet på følgende måte: ”Intervjuets følsomhet og dets nærhet til personens måte å oppleve verden på kan gi kunnskap som kan brukes til å forberede menneskets situasjon” (Kvale, 1997, s. 27). Musikkterapeut Lars Tuastad argumenterer i sin doktoravhandling ”Innanfor og utanfor” for at hans kvalitative undersøkelser kunne kalles et ”aksjonsforskningsprosjekt”. Han forklarte hvordan han på denne måten forsket med intervjukandidatene og ikke på (Tuastad, 2014).

I min oppgave vil jeg ta utgangspunkt i tolkning av intervjuer for å få et bilde av innsattes opplevelser rundt kultur. Men jeg vil også være forsiktig med å generalisere av denne grunn. Når det gjelder innsamling av data så tenker jeg å basere meg både på dokumentanalyse og det å tolke intervjuer av enkeltindivider og deres isolerte opplevelse av kulturtilbudet. Dette har sitt utgangspunkt i Jacobsens ”individualisme” kontra ”holisme” i forståelsen av virkeligheten.

Intern og ekstern gyldighet:

Intern gyldighet handler om undersøkelsen eller den virkeligheten intervjuobjektene snakker om er sann. I min oppgave tar jeg utgangspunkt i at opplevelsen av kultur for innsatte ikke er en direkte observerbar ting. Men det er en opplevelse som intervjuobjektet har. Det blir da viktig for meg som forsker å få et bilde av settingen rundt intervjuet og prøve å forstå om intervjueren har beskrevet problematikken på riktig måte (Jacobsen, 2015).

Deretter blir fokuset dreid fra intervjuerens beskrivelse av problematikken til min tolkning av svarene. Har jeg som forsker fortolket og analysert dataene på en mest mulig objektiv og riktig måte? Siden jeg har lang erfaring med å jobbe med innsatte blir det et spørsmål om min tolkning av resultatene blir farget av dette. Dette må jeg være oppmerksom på når jeg trekker slutninger og generaliserer funn. Hadde jeg hatt førstehånds kontakt med intervjukandidatene kunne jeg fulgt Jacobsens anbefalinger om å teste mine funn på intervjuobjektene og høre deres tilbakemeldinger. En annen mulighet hadde vært å la en annen fagperson se på dataene og se på samsvaret mellom de to analysene for å undersøke validiteten. Dette kunne også være en måte for å se på om resultatene gjenspeiler virkeligheten (Jakobsen, 2015).

Ekstern gyldighet beskriver Jakobsen som i hvilken grad mine funn kan generaliseres til andre enn de faktiske intervjuobjektene jeg har undersøkt. For det første, kan jeg trekke konklusjonen at mine funn gjelder alle innsatte i de fengslene intervjuobjektene har erfaring fra? Og for det andre, kan mine funn generaliseres og si at dette er en tendens som gjelder alle kriminalomsorgens institusjoner i Norge? Med tanke på at jeg har uttalelser fra et fåtall innsatte betyr det at jeg må være forsiktig med å generalisere. Samtidig har jeg flere intervjuer fra noen fengsler enn andre og gyldigheten av mine funn blir større i disse fengslene. Videre har jeg i en nasjonal sammenheng bare intervjuer med erfaring fra noen få fengsler og må her være enda mer forsiktig med å generalisere mine funn. Men jeg håper å finne en tendens som kan være viktig i den store sammenhengen. Samtidig kan jeg gjennom intervjuene gjøre funn om kulturtilbudenes effekt som hadde vært umulig å få gjennom kvantitative intervju.

Reliabilitet:

Det siste punktet innen gyldighet jeg vil problematisere er pålitelighet eller reliabilitet. Som Jakobsen poengterer kan undersøkelsesopplegget, datainnsamlingen og min analyse påvirke

resultatet. Når intervjuobjektet sitter i undersøkelsessituasjonen kan han/hun påvirkes av dette i sine svar. Dette kalles for ”intervjuereffekt” (Jacobsen, 2015, s. 242). Det andre fenomenet som kan inntreffe i denne sammenhengen er hvordan observatøren også kan bli preget av situasjonen . Dette kalles for ”observatøreffekt” (Jacobsen, 2015, s. 242). Begge disse effektene kan være med på å farge besvarelsene. Siden jeg ikke er førstehånds intervjuer må jeg spesielt ta med dette i mine betraktninger rundt gyldighet.

Kapittel 4:

Teoretiske perspektiver

I dette kapitlet vil jeg trekke inn teoretiske perspektiver rundt variasjonen i kulturtilbudene og hva som kan påvirke denne. Siden lovverket er likt kunne man kanskje forvente at innsatte har tilnærmet likt tilbud i de ulike fengslene. Her vil jeg trekke inn to teorier og argumentere med teoretikere for hver av dem. Den første teorien min er at det kan skyldes bruk av styringsverktøy. Den andre teorien er at det kan skyldes ledelse i de ulike fengslene.

Styringsverktøy:

Når jeg skal gå inn i oppgaven tenker jeg å starte med å drøfte bruk av styringsverktøy, hvordan det teoretisk er ment å fungere, og hva som kan være utfordringen med dette. Dette vil legge grunnlaget for å se på Justis og beredskapsdepartementets bruk av styringsverktøy for å sikre målene ovenfor. Kan det være sånn at styringsverktøyet er med og skaper variasjonen i kulturinnholdet? Kan styringsverktøyet for noen fengsler være med på å dra fokuset bort fra kulturinnholdet og over på de konkrete målene de skal rapportere på?

Jeg starter med å referere til Salamon (2002) og bokens beskrivelse av styringsverktøy i offentlig sektor som en organisasjons måte å strukturere handlinger for å løse offentlige utfordringer på. ”A tool of public action is an identifiable method through which collective action is structured to address a public problem” (Salamon, 2002, s.19). Det skal vise hvem som er involvert, hva slags ansvar de involverte skal ha og hvordan de involverte står i forhold til hverandre. Verktøyet skal altså hjelpe organisasjonen til å få oversikt over mål og fordele ansvar.

Historisk om styringsverktøy:

Organisasjoners bruk av styringsverktøy har variert og utviklet seg i tiden alt etter som hva som har vært fokus i politikken både nasjonalt og internasjonalt. Boviard & Löffler (2009)

redegjør om utviklingen fra "public management" til "governance". Her trekker de historiske linjer med "public administration" før 1980. "Public management" etter 1980 og "public governance" i de senere år. Det vises til en utvikling fra "new public management" (NPM) som målte hva administrasjonen gjorde til hva publikum opplever rundt det administrasjonen gjør. Kvalitet på offentlig tjenester og hvem som skal avgjøre hva som er kvalitet har også fått et større fokus. Resultatsammenlikning ble et tema som ble utviklet og satt i system på 80 og 90 tallet. Hele denne tankegangen hang sammen med økonomiske nedgangstider og fremveksten av en markedsorientert ideologi. Man var lei av et stort byråkrati og det ble også i offentlig sektor satt et søkelys på effektivitet, reduksjon av offentlig sektor, markedsorientering og privatisering. Men på slutten av 90-tallet ble det en dreining bort fra rendyrket markedsretting og nedbygging av offentlig sektor til et fokus på måloppnåelse og kvalitet.

Også i Johnsen (2014) kan vi lese om "new public management". Det kan ikke vises til en felles metode når man snakker om NPM men generelt sier Johnsen at innholdet har vært: 1. Strategisk planlegging og desentralisering, 2. mål og resultatstyring, 3. kundeorientering og brukerundersøkelser, 4. privatisering og konkurranseutsetting, 5. fristilling og bestiller – utfører organisering, 6. kvalitetsstyring og bruk av serviceerklæringer, 7. ledelse og myndiggjøring. Det vises til at resultatstyring i offentlig sektor har blitt å fremskaffe relevante data for både effektivitets- og produktivitetsvurderinger, samt å sette disse inn i en organisatorisk og politisk sammenheng som danner grunnlag for bedre og mer rasjonelle beslutninger. NPM har altså bidratt til at offentlig sektor har blitt nødt til å tenke mer markedsorientert. Men Johnsen er tydelig på at ansvaret for tjenestene fortsatt ligger hos det offentlige: "Offentlig sektors ansvar for å få utført og finansiert tjenestene ligger fast" (Johnsen, 2014, s 32).

Sahlin-Andersson (2002) beskriver New Public Management på følgende måte i sitt kapittel "National, International and Transnational Constructions of New Public Management": "New Public Management (NPM) is a label used both to define a general trend towards changeing the style of governance and administration in the public sector and to describe a number of reforms that were carried out in several countries during the 1980s and the 1990s" (Sahlin-Andersson, 2002, s. 43). NPM beskrives altså ikke som en samlet ideologi eller reform men består av mange ulike reformer som alle kan beskrives mer generelt som "more business like

forms”. Videre fortsetter Sahlin-Andersson med at de beskrives best på hva de ikke er: ”the old public administration and bureaucracy” (Sahlin-Andersson, 2014, s 57).

Det neste punktet er hvordan ulike land fokuserte på ulike sider av NPM etter hvilke situasjon landene befant seg i. Norge blir dratt frem som et eksempel på land som ikke så sterke behov for reformer og derfor var mer skeptiske til NPM. ”Australia, New Zealand, Norway and Sweden displayed quite dramatic differences in the late 1980s and early 1990s concerning how they talked about governing public service and how they tried to reform the public sector. Today, differences are not as dramatic, they all refer to NPM reforms and they all talk about further reforms along the same track” (Salin-Anderson, 2014, s. 72). Norge var altså mer forsiktig med å ta i bruk NPM enn mange andre land, men har i dag tatt mer aktivt i bruk reformene.

Valg av styringsverktøy i offentlig sektor er likevel ikke enkelt. I offentlige organisasjoner er det mange hensyn å ta samtidig som alt skal henge sammen med et budsjett. I Salamon (2002) kalles det for ”The politics of tool choice”. Det henvises da til fokuset på balansen mellom politisk styring og andre hensyn når det gjelder valg av styringsverktøy: ”The practical challenge for the political analysis of policy instruments, therefore, is to balance manifestly political concerns with other concerns – economic, ethical, effectiveness – in making decisions about instruments” (Salamon, 2002, s. 563).

Mål og resultatstyring:

Et styringsverktøy som vokste frem av NPM var mål og resultatstyring. En målstyrt ledelse setter mål for virksomheten først, og bestemmer så virkemidlene man ønsker å bruke for å komme dit i neste runde. Deretter kommer kartlegging av tallfestede resultater og faktorer som påvirker disse. Johnsen (2007) beskriver resultatstyring som ledelse ved hjelp av resultatinformasjon. Dette blir altså den motsatte prosessen fra målstyring. I offentlig sektor blir det hvordan man framskaffer relevant data som kan vurderes både i forhold til effektivitet og produktivitet. Videre settes informasjonen inn i en politisk og organisatorisk sammenheng som danner grunnlaget for beslutningstakingen. utfordringer med dette er å få gode resultatindikatorer som ikke bare er rettet mot kvantitative dimensjoner.

Gjennom dokumentanalysen ser jeg at Justis og beredskapsdepartementet benytter en form for mål og resultatstyring som en hjelp til å styre kriminalomsorgen. De sender årlig ut et tildelingsbrev til kriminalomsorgen som de og fengslene skal rapportere tilbake på.

Fordeler og ulemper med mål og resultatstyring som styringsverktøy:

Morten Øgård argumenterer i Balderheim og Rose (2014) om fordeler og ulemper rundt NPM som KDI's styringsverktøy stammer fra (Balderheim & Rose, 2014, s. 98). En faktor som taler for bruk av NPM er hvordan det fokuseres på å motivere ansatte. Det må jobbes med de ansatte i offentlige organisasjoner i form av motivasjon og pleie slik at arbeidsgiveren kan få det beste ut av arbeidsstokken. Da blir en fleksibel personalpolitikk viktig. En av faktorene for å motivere ansatte blir ansettelsesformen. Den må bygges på en kontraktbasert form som binder opp mot prestasjoner, tilfredshet fra brukerne, mobilitet, fleksibilitet, åremål osv.

Videre viser Øgård til NPM's fokus på politikerrollen og hvordan den må endres fra detaljfokus og over på strategifokus. Dette vil være med på å lage et større skille mellom politikk og administrasjon, som igjen vil gi styringsformen styrke gjennom at lederen får større handlingsrom. Videre vil NPM's fokus på å sikre kostnadseffektivitet og dets fokus på utvikling i organisasjonen føre til at konkurranse og markedsorientering må introduseres. Dette kan gi en mer økonomisk drift.

Det neste punktet er brukerrettigheter. NPM legger opp til at brukerne og innbyggerne i et samfunn må gis større makt opp mot hva slags offentlige tjenester de ønsker. Argumentet er at de offentlige tjenestene er til for brukeren og ikke omvendt. I praksis kan dette foregå gjennom valgfrihet av tjenester, service-garantier på tjenester, direkte deltakelse i plan og budsjetteringsprosesser når de har en sak oppe, høringer rundt politiske prosesser, klageprosedyrer opp mot tjenestene osv. Videre må brukerne gis en presentasjon over hva offentlige penger brukes til. En større åpenhet og en oversikt over hvordan pengene brukes, hvor tilfredse brukerne er, hvordan kvalitet og kostnadsnivå varierer gir innbyggerne et større grunnlag for å være fornøyd eller misfornøyd med tjenestene. Dette vil være med å sikre at offentlig sektor har fokus på læring og stadig utvikling.

Alt dette setter nye krav til ledere i offentlig sektor. NPM forventer en høyere grad av profesjonalitet som ikke bygger på direkte autoritet men på belønningssystem, arbeid med organisasjonskultur, teambygging og bruk av styringsverktøy. I forlengelsen av dette ønsker NPM også en større bruk av nettverks og prosjektorienterte arbeidsformer som vil bryte opp profesjongrensene i organisasjonen. Dette vil kunne gi lederen større handlingsrom i organisasjonen.

Men det er også en del argumenter som taler mot at NPM har vært et positivt bidrag innen offentlig styring hevder Øgård. Et av dem er at NPM ikke består av en helhetlig teori men av en sprikende neo-liberalistisk tankegang hvor markedet blir det styrende og ikke politikere og administrasjonen. Et så stort markedsfokus kan være et problem for demokratiet Norge. Videre har markedsmekanismene man søkte gjennom NPM i mange offentlige organisasjoner vært umulige å bygge opp grunnet kulturer, ansvarsområder og den offentlige oppgaven. Den offentlige oppgaven blir jo å tilby et best mulig tilbud til brukerne ut fra den økonomien det offentlige har. NPM blir også kritisert for å være en trussel mot lokaldemokratiet hvor borgerrollen nedtones til fordel for dets fokus på brukerrettigheter. Det kan altså være en fare at den enkelte bruker får et større fokus enn den valgte politikerens stemme.

Det hevdes videre at offentlig sektor ikke entydig kan bygges opp rundt effektivitetsmål i produksjonen. Kvaliteten på tjenestene kan bli skadelidende i forhold til fokuset på effektivitet i organisasjonen. Offentlig sektor har også oppgaver som likhet mellom brukerne, rettssikkerhet og legitimitet for brukerne osv. Offentlige og private tjenestetilbud kan altså vanskelig sammenlignes.

NPM blir også kritisert for å ha flotte konsepter og ideer men at det er lite substans i prosjektet. Det kan ofte bli et fokus på reformene i seg selv i stedet for selve resultatene. De store konsulentfirmaene som leverer tjenester har blitt sett på som et resultat av reformtrenden.

Øgård viser til en rekke forskere når han summerer opp at målstyringsdebatten med økt lederfokus og overgang til mer indirekte styringsverktøy har store utfordringer: ”Med Rombach (1991) i spissen er det fra forskerhold (se for eksempel Ejersbo 1997; Eriksen 1993; Læg Reid 1991b; Thorsvik 1991) i Norden blitt rettet en rekke kritiske merknader knyttet til innføringen av målstyring og virksomhetsplanlegging og det nær relaterte

resultatstyringskonseptet. Rombach i likhet med de andre er for eksempel av den oppfatning at det rett og slett ikke går an å styre med mål. Årsaken til det er at målstyringskonseptet bygger på en del forutsetninger som ikke er til stede i offentlig sektor. Den mest iøynefallende og kritiske forutsetningen som flere trekker fram, gjelder spørsmålet om det i offentlig sektor er mulig å formulere klare og kvantifiserbare mål som samtidig ikke er gjensidig motstridende eller ustabile. Andre kjente argumenter er at press på enkeltinstitusjoner for å forfølge egne mål vil føre til overmåling og målforskyvning. Dette igjen kan skape samarbeids og samordningsproblemer mellom virksomheter som ideelt sett burde samarbeide” (Balderheim & Rose, 2014, s. 99). Ut i fra denne kritikken summerer Øgård opp med at NPM som markedsorientert reformide kan love mer enn den innfrir.

I mitt tilfelle er det altså et teoretisk fundament for å ta opp spørsmålet om styringsverktøyet som blir brukt ovenfor fengslene kan påvirke variasjonen av kulturtilbud. Er det sånn at fengslene i ulik grad satser sine ressurser i for stor grad opp mot de målene de skal rapporterer på? Og dermed må tone ned sektorer som de ikke skal rapportere på? Kan dette påvirke variasjonen? Altså en målforskyvning?

Min første teori på hva som kan påvirke variasjonen blir altså: ”Bruken av mål og resultatstyring kan påvirke variasjonen i kulturtilbudene mellom fengslene”.

Styringsverktøyet kan bli for lite operasjonalisert og presiserer ikke innholdet. Det kan overlate for mye til skjønn og vurderinger i fengslene. Dette kan føre til at den pålagte satsningen på kulturinnhold blir uthulet. Styringssystemet kan derfor bli uthulet. Det er fare for at man ikke får spesifisert mål og resultater i verktøyet og ønsker om å prioritere kultur må derfor slåss mot de andre målparametrene. Et for lite spesifikt styringsverktøy kan føre til at kultur taper kampen mot sikkerhet og andre hensyn.

Ledelse:

Min andre teori er at variasjonen i kulturinnholdet påvirkes av ledelse. Det kan påvirkes av at fengselsledere og andre ”ildsjeler” tar på seg lederansvar for prosjekter og tiltak? Med ledelse tenker jeg både fengselslederens rolle og ansatte i organisasjonen som tar på seg lederjobben med å gjennomføre kulturprosjekter for innsatte. Northouse definerer ”Leadership” på

følgende måte: "Leadership is a process whereby an individual influences a group of individuals to achieve a common goal" (Northouse, 2013, s 5). I teorien vil jeg kort gå inn på historikken for utvikling av lederrollen og effekter av dette.

Historisk om ledelse:

Først litt om utviklingen av lederrollen i offentlig sektor. Parallelt med utviklingen av styringsverktøy så vi ovenfor at NPM også hadde utvikling av lederen som et eget tema. Som Boviard & Löffler ovenfor viser også Joyce (1999) til at dette kom av stor skepsis til offentlig sektors bruk av penger og ressurser på 80 tallet og at det ble lagt press på å effektivisere etatene. Mange politikere så på hvordan næringslivet løste sine oppgaver og det ga en dreining mot at offentlig sektor måtte jobbe etter samme prinsipp. Dette la grunnlaget for "the businesslike strategic management model" og New Public Management generelt. Et viktig element i denne tankegangen var å desentralisere makt til lederne som stod nærmest brukeren. Tanken var at det var de som kjente behovene best og som måtte ha myndighet til å sette inn tiltak. Samtidig ga ikke denne desentraliserte ledelsen nødvendigvis en positiv effekt i forhold til langsiktig planlegging av sektoren. Joyce oppsummerer med at denne og andre modeller er et resultat av avstanden mellom brukerne og de offentlige forvaltningstjenestene. Samtidig sier han at modellene har involvert brukerne lite i utformingen av strategisk ledelse.

Morten Øgård (Baldersheim & Rose, 2014) beskriver hvordan NPM kan deles opp i følgende tre hovedbolker. Den første er tro på ledelse. "Gjennom ulike tiltak skal det gis rom for ledelse, samtidig som det blir stilt krav om resultat og måloppnåelse" (Baldersheim & Rose, 2014, s. 95). Den andre beskriver han som overgangen fra direkte autoritet til indirekte kontroll. Det vil si at det legges opp til styring gjennom fokus på mål, resultater, kvalitet og konkurranse. Dette da i kontrast til tidligere styring gjennom regler og rutiner. Den tredje hovedbolken beskriver han som brukerfokusering. Området fokuserer på økt innflytelse og medvirkning fra innbyggernes eller brukernes side. Dette krever et økt fokus på hvordan organisasjonen kan innrette seg og skape plass for medvirkning. Siden offentlig sektor mangler det reelle markedet som privat sektor har, hvor man bare kan bytte leverandør, må den virkelige etterspørselen synliggjøres gjennom innflytelse og medvirkning fra brukeren.

Bevir (2009) diskuterer i sin bok "Key Concepts in Governance" hva som er offentlig ledelse? Han argumenterer med at "New Governance" er et institusjonelt skifte på alle nivåer av styring i offentlig sektor (Bevir 2009). Det betyr både fra lokalt til globalt og fra byråkrati til marked. "Key Concepts" in Governance forklarer Bevir Governance på følgende måte: "Governance can be used as a specific term to describe changes in the nature and role of the state following the public sector reforms of the 1980s and 1990s. Typically these reforms are said to have led to a shift from a hierarchical bureaucracy towards a greater use of markets, quasi-markets, and networks, especially in the delivery of public services" (Bevir, 2009, s. 3). Denne effekten mener Bevir ble intensivert gjennom globale forandringer som transnasjonal økonomisk aktivitet, og fremvekst av regionale institusjoner som EU.

Ulike lederstiler:

Jacobsen & Thorsvik (2007) argumenterer for at det har blitt identifisert to grunnleggende ulike lederstiler. Den første kalles "Demokratisk eller relasjonsorientert ledelse". Denne lederen bygger aktivt gode relasjoner i sin organisasjon. Det gjøres gjennom å involvere medarbeidere i beslutningsprosesser, være oppmerksom og støttende osv. Metoden er tidskrevende siden mange skal mene noe om temaet før beslutningen tas. Fordelen er at man kan skape engasjerte medarbeidere som yter mye. Såkalte "doere". Den andre kalles "Autoritær eller oppgaveorientert ledelse". Dette er en mer administrativ måte å forholde seg til ledelse på. Fokuset er produksjon, effektivitet og det å fordele oppgaver. Lederen tar selvstendige beslutninger, strukturer sine underordnedes oppgaver og metoder og man forholder seg strengt til tidsfrister. Kommunikasjonen med medarbeidere preges av ordrer. Som vi så ovenfor argumenterte Øgård med at det har vært en dreining gjennom NPM fra autoritær ledelse til en mer indirekte kontroll.

Gardner (1990) poengterer dette videre og skiller mellom "leadership" og "managing". Den visjonære lederen sier han driver med "leadership" og det er denne som snakker om de store linjene for hvor organisasjonen skal fremover. Videre deler han det å drive "leadership" inn i tre. 1) Lederen må sette klare og tydelige mål. 2) Lederen må klare å motivere andre. 3) Lederen må bekrefte organisasjonens sentrale normer og verdier. Det mer byråkratiske og administrative lederarbeidet kaller Gardner for "managing". Dette sier han er den mer håndverksmessige delen av ledelse. Det vil si å planlegge, prioritere, organisere og bygge en

organisasjonskultur, se til at system og rutiner fungerer, sette agenda og fatte beslutninger, foreta politiske vurderinger, bygge tillit og sosial kapital osv. Han poengterer videre at ”leadership” er det viktigste for en god leder og at ”managing” er underordnet. Den visjonære delen av ledelse har altså en viktigere rolle enn den håndverksmessige og administrative delen for å skape kvalitet i produksjonen på sikt.

Strand (2007) problematiserer ledelse og sier at det finnes ikke en god eller ”beste” måte å være leder på. I en organisasjon kan det være sterke profesjoner og trenerende arbeidstakere som kan nøytralisere ledelse. Men han forsvarer lederutdanningen og sier at god ledelse kan læres. Ledelse må praktiseres og vurderes opp mot organisasjonsformen, sektoren og den kulturen som finner sted.

Jacobsen & Thorsvik (2007) argumenterer også for at det ikke bare finnes to typer lederstiler men at det også finnes to typer ledere. ”Locals” og ”cosmopolitan”. ”Locals” søker kontroll og maktbase internt i organisasjonen mens ”cosmopolitan” søker maktbase i et eksternt nettverk. Disse lederne er ofte mer entreprenører og nytenkende.

Vi ser videre at litteraturen sier følgende om eksemplarisk ledelse: - Lederen må vise retning for hvor organisasjonen skal på en bra måte. - Lederen må inspirere og skape visjoner for organisasjonen. - Lederen må våge å utfordre eksisterende praksis. - Lederen må gjøre andre i stand til å handle. - Lederen må røre ved det indre i mennesket og skape ”doere”. Er dette egenskaper vi kan se trekk av gjennom medieomtalen rundt de ulike fengslene? Dette håper jeg å få et innblikk i gjennom dokumentanalyse og intervjuer fra medier.

Men hva med ”ildsjeler” og ansatte som tar lederansvar i gjennomføringen av kulturtiltak for innsatte. Hvorfor tar noen ansatte større ansvar og får gjennomført flere prosjekter enn andre i slike sammenhenger? Martinsen (2009) peker på motivasjon som faktor for å drive ledelse. Han peker på hvordan noen ansatte kan oppnå motivasjon og utvikle seg til ”ildsjeler” ved å få et fullt ansvar for en jobb. ”Imidlertid kan man også se effekter av motivasjonstiltak i situasjoner hvor folk blir gitt et fullt ansvar for sine arbeidsoppgaver uten at de blir ansporet til økt innsats gjennom systematiske tiltak for å stimulere deres motivasjon. I slike tilfeller stoler man på at arbeidsoppgavene er interessante i seg selv. Blant andre kunstnere, forskere og solidaritetsarbeidere arbeider på slike premisser (Martinsen, 2009, s. 217).

Det ligger altså et teoretisk fundament her for å ta opp spørsmålet om ledelse kan ha påvirkning på at det er variasjon i kulturinnholdet mellom fengslene. Kan det være sånn at noen fengselsledere har større fokus på kulturinnholdet, og har større gjennomslagskraft enn andre til å skape kulturinnhold? Eller kan det være ansatte eller ”ildsjeler” i organisasjonen som har tatt dette lederansvaret frivillig? Kan dette påvirke variasjonen? Jeg ønsker å tolke intervjuer av innsatte og ansatte om deres inntrykk rundt dette. Påvirkes kulturinnholdet av en aktiv ledelse? Eller skyldes det aktive ansatte som tar lederansvaret?

Min andre teori på hva som kan forklare variasjonen blir derfor: ”Variasjonen påvirkes av ledelsessmessige interesser. Det er ”ildsjelene”, folk med interesser og en ledelse som ser nytten som skaper variasjonen i kulturtilbudene”. Fengselsledere som fokuserer på innholdet, ”ildsjeler” og folk med interesse som setter i gang kulturelle tiltak og skaper en positiv energi inn i området gjør at noen fengsel lykkes bedre enn andre med en lovpålagt kultursatsning.

Jeg vil nå reflektere over disse to teoriene og se hvordan dokumentanalyse og mediebaserte intervjuer kan støtte disse.

Kapittel 5:

Variasjon og oppfattelse av kulturtilbudet

I dette kapittelet vil jeg først vise til lovverket ovenfor og se hvordan kulturtilbud er noe innsatte i norske fengsler skal ha tilbud om på linje med folk utenfor murene. Det betyr også at man kan forvente at innsatte i ulike fengsler har likeverdige tilbud eller liketilbud. Deretter vil jeg gå til mediebildet og noe tidligere forskning og se hva slags informasjon jeg kan finne om variasjon i kulturtilbud til innsatte. Videre vil jeg også se på det samme mediebildet og se hva slags informasjon jeg kan hente rundt innsattes opplevelser av kulturtilbudene.

Lovverket:

Jeg vil starte denne delen med å trekke frem lovverket og stortingsmeldingene som skal ligge til grunn for innholdet i norske fengsler. Vi så ovenfor hvordan kulturlova slo fast at alle norske innbyggere har krav på kulturtilbud. Vi så også hvordan det var statens oppgave å legge til rette for et bredt spekter av kulturvirksomheter. Videre så vi hvordan stortingsmelding nr. 48 fulgte opp dette med å fokusere på et tilbud om profesjonell kunst og kunst som kunne virke utviklende på mennesket. Stortingsmelding nr. 10 gikk videre på dette og la en enda større vekt på inkludering som ønsket effekt av statlige kulturtilbud.

Straffegjennomføringsloven pekte på hvordan kriminalomsorgen skulle legge forholdene til rette for at innsatte skulle få delta på ulike aktiviteter og kulturelle virksomheter. Det ble også trukket frem hvordan kriminalomsorgen ikke skulle pålegge andre innskrenkninger for den innsatte enn det som var nødvendig for å sikre formålet med fengslingen. Stortingsmelding nr. 37 var tydelig på hvordan kultur skulle prioriteres som et ledd i det rehabiliterende arbeidet. Den viste hvordan Justisdepartementet la til grunn at kultur kunne medvirke til selvforståelse og selvrefleksjon og gi innsatte mulighet til å oppleve nye og positive sider av livet og seg selv. Den viste til at kulturaktiviteter kunne utløse allmennmenneskelige og allmenndannende sider som medvirket til livsmestring. Stortingsmeldingen uttrykket også et mål om å videreutvikle og heve kvaliteten på arbeidstrening, skole, kulturtilbud osv.

Til slutt viste vi ovenfor hvordan ulike internasjonale konvensjoner også gir innsatte rett til kulturelle aktiviteter. Det ble vist til FNs konvensjon for menneskerettigheter som sier at alle mennesker har rett til å delta i kulturlivet i samfunnet. Det ble vist til UNESCOs konvensjon om vern og fremming av mangfold av kulturuttrykk, som sier at kulturelt mangfold er noe som skal være et karakteristisk kjennetegn ved alle ulike samfunn. Viktigheten av kultur for sosial tilhørighet ble streket under. Videre vises det til Europarådet 1989 (Consil of Europe 1991) om hvordan spesifikt alle fanger skal tilbys opplæring i ulike emner og kulturelle aktiviteter. De kreative og kulturelle aktivitetene ble dratt frem som ekstra viktig i fengselssammenheng.

Lovverket, stortingsmeldingene og internasjonale konvensjoner er derfor tydelig på at innsatte skal tilbys kulturelle aktiviteter og at de skal ha som mål å virke rehabiliterende. Dette er ment å kunne gjøre hverdagen lettere for innsatte gjennom selvutvikling og gjøre den innsatte klar for et liv etter soning.

Allikevel virker det for meg som at kulturtilbudet varierer veldig fra fengsel til fengsel. Jeg ønsker gjennom oppgaven å reflektere over dette for å få styrket eller svekket min teori om variasjon. For å få belyst denne variasjonen bygger jeg først på det som kriminalomsorgen selv sier om variasjon i kulturtilbudene. Deretter vil jeg se hva jeg kan finne av materiale som støtter denne påstanden. Jeg vil se etter publiserte intervjuer og presentasjoner av ansatte og innsatte i norske fengsler samt fra organisasjoner som jobber opp mot kriminalomsorgen.

Hva sier kriminalomsorgen selv om kulturtilbud til innsatte i norske fengsler?

Inne på kriminalomsorgens hjemmesider kan vi lese følgende om deres syn på bruk av kultur til innsatte: ”Kultur kan gi opplevelser. Den kan gi nye interesser, og ikke minst: Den kan skape mestring. Et stimulerende og utfordrende kulturtilbud for hele befolkningen er et mål for kulturpolitikken i Norge. Hele befolkningen omfatter også innsatte i fengslene. At kulturtilbud er viktig i fengsel viser de innsatte ved at de benytter seg av dette” (Kriminalomsorgen, 2016 A). Det er derfor tydelig at kulturtilbud er noe kriminalomsorgen mener innsatte har rett på og skal ha tilbud om. Med dette utgangspunktet skulle man derfor tro at de ulike fengslene hadde et tilnærmet likt fokus på kulturtilbud. Men kriminalomsorgen skriver videre følgende om variasjon på sine nettsider: ”Kulturaktiviteten i fengslene er

ulikt rundt i de ulike fengslene. Litteratur, musikk, teater, dans, kunsthåndverk, film det er representert, men langt fra alle steder. Det er mange ulike tilbud som kommer i stand av ildsjeler: av fengselsbetjenter, fritidsledere, skolen, biblioteket og andre. Ikke minst er tilbudene der innsatte selv kan delta etterspurte og attraktive” (Kriminalomsorgen, 2016 A).

På lørdagsmagasinet i TV2 (2014) blir Halden fengsel presentert som et fengsel som spesielt satser på kultur og det blir vist eksempler på ulike musikkproduksjoner. Direktør for kriminalomsorgen Marianne Vollan blir i denne sammenheng spurt om hvorfor det satses på kultur i fengselet. Hun svarer: ”Vi har tro på at kultur som et element blant flere kan bidra til at innsatte kan velge et kriminalfritt liv etter løslatelse” (Stokholm, 2014).

Fengselsleder Are Høidal ved Halden fengsel bekrefter kulturfokuset ved fengselet på denne måten i samme program: ”Det er en veldig god investering for samfunnet å satse på innhold i norske fengsler. Da får du tilbake kanskje nye skattebetalere og vi skal også få gode naboer” (Stokholm, 2014).

EU-prosjektet ”Movable Barres” om variasjonen:

I 2010 var Norge med i et Europeisk opplæringsprosjekt som hadde som mål blant annet å kartlegge hva som fantes av musikk og dansetilbud i fengslene i de ulike deltakerlandene. Prosjektet het ”Movable Barres” og var et ”Life Long Learning Programme, Grundtvig 1” prosjekt. Ansvarlig for prosjektet var Alan Clarke ved ”The Manchester College, UK og det hadde 10 partnerland. Blant dem Norge. I denne rapporten kommer det frem at det ble foretatt en undersøkelse på hvilke fengsler som hadde et ”ongoing” tilbud innen musikk eller dans til innsatte. Rapporten viser at 10 av den gang 47 norske fengsler hadde svart på undersøkelsen. 60 % av disse kunne vise til at de hadde satt av egne lokaler til musikktilbud. 0 % hadde satt av egne lokaler til dansetilbud. 40 % hadde musikktilbud ute på boblokkene eller cellene. Mens 0 % hadde dansetilbud ute på boblokkene eller cellene. 60 % hadde konserter av innsatte eller profesjonelle musikere mens ingen hadde danseforestillinger (Clarke, 2010, s. 39).

MIFF:

Organisasjonen MIFF tilhører Musikernes studieforbund og står for Musikk i fengsel og frihet. Organisasjonen gir i følge dem selv musikktilbud til mennesker som sitter i fengsel og følger opp med tilbud etter løslatelse. Pr. april 2012 hadde de tilbud til 25 av landets soningsanstalter. ” ... vårt mål er at alle innsatte som ønsker det skal få tilbud om å spille” (MIFF, 2016). Organisasjonen hadde altså i 2012 et godt utbygd musikktilbud til innsatte. Samtidig ser vi at de kun hadde tilbud til ca. halvparten av soningsstedene i Norge.

Vardeteateret:

Vardeteateret beskriver seg selv som Norges eneste profesjonelle fangeteater hvor de produserer oppsetninger med og av innsatte. Teateret er også som eneste kulturinstans nevnt i tildelingsbrevet for 2015 fra Justis og beredskapsdepartementet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015). Prosjektet startet på Ila fengsel og bruker i følge dem selv teaterarbeid som virkemiddel til å utvikle innsatte og løslatte fra isolasjon til å bli normale samfunnsborgere (Vardeteatret, 2016).

Dagbladet hadde i 2015 en artikkel om Vardeteateret og innsattes syn på dets rehabiliterende effekt. En av deltakerne uttalte følgende: ”Det betydde alt å komme med i Vardeteateret etter en lengre soning i et destruktivt fengselsmiljø. Plutselig ble jeg verdsatt og akseptert. Vardeteateret løfter deg opp når du ligger nede, en ubegripelig god opplevelse. Jeg er Vardeteateret inderlig takknemlig, sier Steinar Sand som spilte ”Peer Gynt” i 2009. Etter det har han ikke vært involvert i kriminalitet” (Eide, 2015). En annen deltaker fortsetter: ”Skulle tro regjeringen er opptatt av samfunnsøkonomi. En forvaringsfange som jeg var koster omtrent to mill. pr. år, da blir Vardeteateret for småpenger å regne, uttalte Stig Kvale i fjor, da Vardeteateret igjen måtte lete etter penger” (Eide, 2015).

Hvordan opplever innsatte og ansatte kulturtilbudene?

Min første plan var som sagt ovenfor å intervju innsatte fra 3 norske fengsler angående deres opplevelse av kulturtilbud under soning. Men innsatte er godt beskyttet mot forskingsprosjekter og jeg fikk dessverre ikke godkjenning fra kriminalomsorgen til å

intervjue verken innsatte eller ansatte. Jeg har derfor søkt opp intervjuer av og om norske innsatte fra medier. Jeg har også søkt opp uttalelser fra ansatte som uttaler seg om tilbudene i norske fengsler, samt noe tidligere forskning på området. Målet med dette har vært å få et inntrykk av hva brukerne og de som jobber nærmest brukerne mener om kulturtilbudene. Jeg har ikke tatt for meg alle fengslene men tatt et utvalg av de jeg har funnet mest materiale om.

Vestoppland fengsel:

Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik har høyt sikkerhetsnivå med 24 plasser. De reklamerer på sine internettsider om at de ca. en gang i uken får besøk av diverse frivillige organisasjoner som kommer til avdelingene med diverse underholdningsbidrag. Videre at de jevnlig har aktiviteter med kulturelt innhold. Det kan være med forfattere, artister og lignende og arrangeres via fengselet, skolen eller biblioteket (Vestoppland fengsel, 2016).

I fagbladet ”Musikkterapi” (2006) beskriver Ola Mo noe av dette i en artikkel om musikkaktiviteter ved Vestoppland fengsel i Gjøvik. Artikkelen heter ”Rockeband i fengsel – Bruk av elektriske instrumenter i bandmetodikk”. Her beskriver han viktigheten av å jobbe med musikk som innsatte hadde et forhold til. Videre hvordan de hadde faste bandøvinger og hvordan innsatte utover dette også kunne øve på cella. Mo uttaler: ”Jeg presenterer to viktige regler for nye deltakere på bandøvelsen. Vi spiller for å ha det gøy, og vi spiller sammen!” (Mo, 2006, s. 16). Videre: ”Hele fengselet, og de nærmeste naboene, hører at vi spiller. Gleden over et sugende gitarriff med en stødig trommis og bassist er smittende. Jeg tror musikken formidler noe om muligheten til å være kreativ, få til noe og gjøre noe sammen. Og da ikke bare til de som er med og spiller, men også til de som hører på. Ved enhver anledning hvor det er naturlig forsøker jeg å opptre med bandet. Det kan være en låt eller fire det spiller ikke så stor rolle. Men etter en opptreden er det alltid komplimenter å få fra andre innsatte og ansatte og det gir en følelse av å ha gjennomført en utfordring” (Mo, 2006, s. 19).

Selv om dette er en uttalelse fra en ansatt om hvordan han opplever mestringsfølelsen hos innsatte tegner dette et bilde av Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik som et fengsel som har et utbygd kulturtilbud innen musikk. Videre peker det på at Mo opplever dette som utviklende for de innsatte som er med. Videre tolker jeg internettsidene deres til at både bibliotek, skole

og selve fengselet arrangerer ulike kulturtilbud som konserter, forfatterbesøk, og annet med en jevnlig frekvens.

Ålesund fengsel:

Ålesund fengsle har høyt sikkerhetsnivå og har 27 plasser. Fengselet har ingen egen internettside men benytter kriminalomsorgens felles hjemmeside (Kriminalomsorgen, 2016 D).

På mediet "Nærnett" blir fengselslederen i Ålesund fengsel intervjuet om driften der. Fengselslederen viser til hvordan dagens slitte lokaler går utover de innsatte som ikke føler de får den hjelpen de trenger. En av de innsatte (Frank) blir intervjuet i reportasjen: "Her er ikke noe fokus på rus og ... altså rusbehandling og den problematikken der da" (Five, 2016). Videre uttaler fengselslederen: "...så mangler vi jo sosialkonsulenter, aktivitører, jurister, ... så ... alle gjør mye mer ... har mange flere arbeidsoppgaver enn tilsvarende fengselsbetjent, eventuelt fengselsleder i et større fengsel ... hvordan man da har mer spesialiserte arbeidsoppgaver" (Five, 2016). Innsatte Frank utaler at han ikke får den hjelpen han trenger og summerer opp tilbudene i Ålesund på følgende måte: "...ja for det andre så burde det være ja mer fokus på rehabilitering og slike ting da" (Five, 2016).

Reportasjen viser til hvordan Ålesund fengsel som organisasjon ikke får gjennomført et stort kvalitativt kulturtilbud for innsatte med et rehabiliteringsfokus. Fengselslederen uttaler seg om en liten grad av spesialisering i fengselet som en av grunnene til at det er et lite fokus på rehabilitering (som Frank kaller det).

Tromsø fengsel:

Tromsø fengsel er et fengsel med både høyt og et lavere sikkerhetsnivå. Fengselet har 59 plasser hvor 39 plasser tilhører høy sikkerhet (Kriminalomsorgen, 2016 C).

Lederen i Tromsø fengselsforening Pål Fredriksen uttaler følgende i Nordlys (2014): "Nå er soningen i Tromsø fengsel helt uten innhold. Vi låser de innsatte inn og ut. Det er så å si alt"

(Nordlys, 2014). Videre: ”Det eneste vi gjør nå er å gi innsatte basissoning. Hverdagene deres er så å si uten aktiviteter. Det meste av innholdet i soningen er skåret bort, sier Fredriksen, som sier situasjonen oppleves frustrerende” (Nordlys, 2014).

Samtidig tolker jeg Fredriksen til at de tidligere har fått til flere kulturtilbud sammenlignet med situasjonen i 2014. Reportasjen viser til Tromsø fengsel som et eksempel på en organisasjon som ga et mer tilfeldig og mindre styrt kulturtilbud i denne perioden. Dette er i så fall ikke i samsvar med lovverk, stortingsmeldinger, internasjonale konvensjoner og intensjonene på kriminalomsorgens egne internettsider.

Vadsø fengsel:

Vadsø fengsel er et lite fengsel som har både lukket og åpen avdeling. De har totalt 40 plasser (Wikipedia, 2016).

I 2014 arrangerte Kulturrådet fagdag i Oslo sammen med kriminalomsorgen med tittel ”Kultur og kriminalomsorg – et fengslende samarbeid”. Fagdagen hadde som tema samarbeidsmuligheter mellom kultursektoren og fengselsinstitusjonene. Museumsleder Mia Krogh ved Varanger Samiske Museum presenterte der et samarbeidsprosjekt de hadde hatt med Vadsø fengsel. Hun viste til hvordan kriminalomsorgen i 2013 hadde kommet til dem og invitert til et samarbeide. Deretter pekte hun på at Mette Thuv fra Vadsø fengsel tok kontakt i 2014 og etablerte et prosjekt i forbindelse med samefolkets dag. Dette viser hvordan fengselet selv hadde tatt initiativ til kulturprosjektet. Tilbakemeldingene fra de innsatte som var involvert i prosjektet var følgende: ”- Viste stor interesse både for håndverket og mulighetene til å søke på Digitalt museum – Trigget minner, identitet, kreativitet, skaperglede – gjenkjennelse: noen hadde laget guksi (kopp av rikule) før, og kniv, og kunne fortelle om håndverksteknikker; om at de hadde sett slike ting før, de husket at besteforeldre hadde kunnet lage slike ting, osv. – myldret om muligheter for å lage håndverk/duodji på fengslets verksted selv – finne gamle ting fra egne hjemområder på Digitalt museum: kunne man søke på hjemsted, osv.” (Kulturrådet, 2014 B).

På kriminalomsorgens hjemmesider uttaler fengselsleder Bård Buljo seg om dette prosjektet og han innrømmer der at han var skeptisk til prosjektet da han godkjente det inn i Vadsø

fengsel. Men han påpeker at skepsisen forsvant. ”Han ga også uttrykk for at han gjerne ser mer av både konserter og utstillinger i Vadsø fengsel i fremtiden” (Kriminalomsorgen, 2014 C).

Videre har NRK en reportasje hvor de viser til en konsert Admiral P har hatt for de innsatte i fengselet. De skriver om stor stemning i forbindelse med konserten og beskriver innsatte på følgende måte: ”Stive og spente kropper begynner etter hvert å bevege seg, og alvorlige øyne får en ny glød” (Vik, 2016). Dette peker på den positive effekten kulturelle aktiviteter kan ha for innsatte. At innsatte får en ”ny glød” når Admiral P spiller tenker jeg i seg selv viser viktigheten av dette tilbudet.

Bredtveit fengsel:

Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt er et kvinnefengsel med høyt sikkerhetsnivå og har 45 plasser. I tillegg har de en avdeling med lavere sikkerhetsnivå med 19 plasser. Fengselet har ingen egen internettside men benytter kriminalomsorgens felles webside (Kriminalomsorgen, 2016 E).

I 2006 ble det skrevet en masteroppgave om innsatte ved Bredtveit fengsel som het: ”Fra fengsel til storsamfunn med musikken som ledsager”. Bente Mari Mortensen intervjuer kvinnelige innsatte om hvordan de opplever musikktilbudene. Her viser hun hvordan innsatte på Bredtveit fengsel har fått et bredt musikktilbud med både gitargrupper, bandgrupper og komposisjonsgrupper ved hjelp av musikkprogram. Mortensen viser til hvordan en av de innsatte (Dame 4) opplever kulturtilbudet: ”Jeg var helt avhengig av å ha rusen i meg. Når jeg ikke fikk det, samla jeg opp veldig mange dårlige følelser. Jeg brukte rusen til å dempe det. Dempe følelsene med enda mer rus som får enda mer negative konsekvenser. Da må du jo ruse deg enda mer av den grunn. Når du tar bort den rusen, så må du finne nye måter å få utløp for alle følelsene. Da mener jeg musikken er veldig viktig for en del mennesker” (Mortensen, 2006, s. 32). ”Dame 4” viser til at hun har brukt musikken som et verktøy til å jobbe med egne følelser gjennom en avrusningsprosess.

Mortensen refererer også til en annen innsatt (Dame 3) og hvordan musikkopplevelsen var det eneste positive punktet i hennes liv: ”Spillinga har vært et høl mot den normale verden, det

var mitt eneste nyktre knutepunkt. Selv om alt gikk til helvete etter løslatelsen, så hadde jeg i hvert fall spillinga. Da var musikken med på å holde liv i meg, det var veldig godt å ha dere der, det var trygt og kjent ikke sant (Dame 3)” (Mortensen, 2006, s. 41).

En tredje dame (Dame 2) forteller i oppgaven hvordan hun har utviklet seg og oppnådd nye mestringsfølelser gjennom spillinga: ”I forhold til det sosiale, i forhold til egenutvikling og det å kunne mestre noe selv. Du får til noe du kanskje aldri hadde trodd du skulle få til eller du finner en ny vei til en interesse som du kan fortsette med når du kommer ut av fengselet (Dame 2)” (Mortensen, 2006, s. 43).

Mortensen oppsummerer sin oppgave som følger: ”Deltakelse i musikkgrupper i fengselet legger grunnlaget for en hobby, aktivitet, kontakt med andre og mulighet for sosialt liv sammen med andre med samme interesse under og etter løslatelse. Deltakelse inne ved soningsstedene blir en forbindelseslinje ut til verden utenfor murene. Det kan også legge grunnlaget for lønnet arbeid i form av betalte spillejobber og musikkundervisningsoppdrag” (Mortensen, 2006, s. 67). Videre sier hun følgende om den rehabiliterende effekten hun opplevde hos de innsatte: ”Tilbudet har styrket de kvinnelige innsattes følelse av anerkjennelse, sammenheng, mening, håp, mot, mestring, kompetanse og tilhørighet. Tilbudet har styrket deltakernes integreringsegenskaper i møtet med storsamfunnet, og bidratt til forbedring av opplevd livskvalitet” (Mortensen, 2006, s. 69).

Ut fra Mortensens intervjuer og konklusjoner ser vi at innsatte på Bredtveit fengsel får et bredt musikktilbud og at de innsatte selv opplever det som viktig i et rehabiliteringsfokus. En av de innsatte trekker det til og med så langt som at det var det eneste som i en periode veide opp mot livet i rus.

Ullersmo fengsel:

Ullersmo fengsel er et fengsel med høyt sikkerhetsnivå og har 190 plasser. På fengselets egne hjemmesider presenterer de følgende visjon: ”Ullersmo fengsel skal representere den beste straffegjennomføring i fengsel med høy og lavere sikkerhetsnivå” (Ullersmo fengsel, 2016). Videre presenteres deres formål til å gjennomføre straffegjennomføring på en måte som både er betryggende for samfunnet og som skal motvirke straffbare handlinger. De fokuserer også

på å legge til rette for at innsatte skal kunne gjøre en egen innsats for å endre kriminelt handlingsmønster. Med dette som utgangspunkt vil jeg forvente en høy aktivitetsfrekvens både på kulturtilbud og på andre innholdsmessige utviklingsprosjekter.

NRK lagde en dokumentarserie i 2016 hvor en av deres programledere flyttet inn på ulike institusjoner for en periode. Ullersmo fengsel var et av disse. Her går hun (Helene Sandvig) rundt i miljøet og intervjuer både innsatte og ansatte. I løpet av serien konkluderer hun med at de ansatte sjelden er sammen med de innsatte inne på avdelingene. Hun undres over dette i et rehabiliteringsperspektiv og konfronterer først fengselsbetjentene som sitter i vaktbua med denne observasjonen. En av vaktene svarer: ”Målet er at vi skal være der ute da...,men det er masse andre oppgaver vi må gjøre og da,... som nå ...er det to i gymsalen da også er det ... noen herskal litt på telefon og så skal man passe på hvor folket går hen og sånn” (Sandvig, 2016). Helene er ikke fornøyd med svaret og spør videre hva som blir konsekvensen dersom de ikke prioriterer rehabiliterende arbeid ute blant de innsatt. ”At vi ikke er så mye ute i fellesskapet som vi burde. Det er konsekvensen” (Sandvig, 2016) svarer vakta først. Helene følger opp og lurar fortsatt på hva konsekvensen av dette blir. ”Konsekvensen av det er jo at de begynner å slåss da” (Sandvig, 2016). Vakta refererer til at det er for lite folk på jobb til å kunne prioritere rehabiliterende arbeid ute blant de innsatte. Helene tar så opp dette temaet med assisterende fengselsleder ”Kai” og spør om hvorfor det er så lite betjenter ute i fellesskapet. ”Nei det er vel fordi vi ikke har noe høyere bemanning da” (Sandvig, 2016). Helen viser til samtaler hun har hatt med innsatte hvor de sier de blir mer kriminelle av å være i fengsel og ute i fellesskapet. ”Ja, og det er ikke ønskelig, det er ikke sånn det er ikke det som er tanken” (Sandvig, 2016) svarer fengselslederen. Han fortsetter: ”Nei det er ikke det og det kunne vi på en måte ha forebyggt på en mye bedre måte ved å ha flere betjenter i fellesskapet til enhver tid da” (Sandvig, 2016). Helen spør så hvorfor de ikke har flere betjenter ute i miljøet siden de i følge fengselslederen synes dette er viktig. På det svarer fengselslederen: ”For vi har ikke muligheten til det med de budsjetttrammene vi har å ha flere på jobb” (Sandvig, 2016).

Dette programmet viser selvfølgelig ikke det store bildet av innholds og kulturarbeid på Ullersmo fengsel, men det gir noen signaler om at de reklamerer utad med at rehabilitering har et høyt fokus, men at det i praksis blir prioritert ned på grunn av økonomiske årsaker. Dette er i så fall ikke i tråd med bestillingen fra lovverket, stortingsmeldingene, internasjonale konvensjoner og kriminalomsorgens egne hjemmesider.

Halden fengsel:

Halden fengsel er et fengsel med høyt sikkerhetsnivå og har ca. 250 plasser i følge deres egne internettsider (Halden fengsel, 2016). Når jeg søker etter intervjuer med norske innsatte utgitt i medier finner jeg at et overveldende flertall av disse er knyttet til Halden fengsel.

Også lederen for Halden fengsel deltok på Kulturrådets fagdag i Oslo ”Kultur og kriminalomsorg – et fengslende samarbeid” i 2014. Fengselsleder Are Høidal presenterte i denne sammenhengen Halden fengsel som ”kulturfengsel” og pekte spesielt på hvordan kultur ble brukt aktivt som et viktig virkemiddel i rehabiliteringen av innsatte (Kriminalomsorgen, 2014 C). Gjennom foredraget ”Kultur som virkemiddel i rehabiliteringsarbeidet i Halden fengsel” argumenterte han for hvordan kulturarbeid i fengsel blir viktig som et ledd i tilbakeføringsarbeidet. Å jobbe med innsattes mestringsfølelse presenterte han som spesielt viktig. ”Mange av de innsatte har ikke stått på en scene før, sunget i kor eller skapt noe kreativt. Det er viktig å få en slik mestringsfølelse i et rehabiliteringsperspektiv” (Kulturrådet, 2014 A). Han forsetter: ”Det er viktig å få troen på seg selv når man skal ut i samfunnet å bidra på en positiv måte. Derfor tror jeg det å være aktivt med på noe skapende er bra for den enkelte og noe vi skal oppmuntre dem til i hverdagen” (Kulturrådet, 2014 A).

Vi ser her en fengselsleder som virkelig har fokusert på den rehabiliterende effekten han mener kulturtilbud har for innsatte og har i tillegg kalt sitt eget fengsel for ”kulturfengselet”. Videre finner jeg i ulike medier mange intervjuer med innsatte fra Halden fengsel. Dette tenker jeg også bekrefter at det er en ledertype som Jacobsen&Thorsvik (2007) ovenfor kalte for ”the cosmopolitan” og som er opptatt av å bygge nettverk utover. Jeg vil nå vise til noen av intervjuene for å se hva innsatte selv sier om kulturtilbudene.

Intervju med TV 2:

I lørdagsmagasinet på TV 2 (2014) blir fire innsatte ved Halden fengsel intervjuet om kulturtilbud de har deltatt i mens de sonet. En av de innsatte hadde jobbet i et lydstudio med et radioprojekt og han blir intervjuet om hva dette betyr for ham. Han svarer i programmet at radiojobbinga har hjulpet ham til å bli et bedre menneske og forklarer det på denne måten: ”Man lærer å bearbeide ting og spille mer på følelsene” (Stokholm, 2014, 12.05).

To av de ande som blir intervjuet har deltatt i et musikalprosjekt gjennom soninga. De blir spurt om hvorfor de ønsker å delta på dette. Den første svarer ”Det er på en måte at man ikke sitter på cella alene da og blir gæærn da. For å si det sånn da. Men på en måte ... ha på en måte ... tenke på glade tanker. Jeg synger på avdelingen og på en måte bare synge hele tida ikke sant. Ha det morsomt” (Stokholm, 2014, 12.05).

Den tredje innsatte svarer følgende: ”Jeg tenkte det er flaut å stå i ... på scenen hvertfall foran mennesker. De kommer bare til å le av meg og sånn. Men så når konserten ble ferdig så så jeg at Alle hylte og likte det, så det var perfekt... og jeg tenkte det er ikke som jeg tenkte så ... jeg får bare fortsette å være på korprogram” (Stokholm, 2014, 12.05).

Jeg opplever at alle tre innsatte peker på viktigheten av kulturelt arbeid i et rehabiliteringsfokus gjennom å oppnå nye mestringsfølelser. Jeg opplever spesielt at første intervjukandidat peker på viktigheten av å bruke kreativt arbeid til å bearbeide følelsene sine.

Intervju med Halden Arbeiderblad:

I Halden Arbeiderblad (2013) blir en innsatt intervjuet rundt et annet musikalprosjekt som han har vært med på i Halden fengsel. Det vises i artikkelen til at de innsatte hadde skrevet en musikal selv som de hadde fremført for de andre innsatte på fengselet. Innsatt ”Mekdadi” uttalte følgende om hvordan han opplevde rehabiliteringsprosessen gjennom musikalarbeidet: ”Det er ikke bra å være i fengsel, men musikalprosjektet har vært viktig” (Kvitnes, 2013, s. 5). Om selve prosessen uttalte han følgende: ”Det har vært en stor utfordring, ettersom vi er et multikulturelt samfunn i Halden fengsel. All dialog i forestillingen foregår jo på engelsk. Men samtidig viser dette prosjektet med all tydelighet at musikk er et universelt språk som alle forstår” (Kvitnes, 2013, s. 5).

Han viser også til at han har slitt med stoffproblemer og hvordan musikken har vært til hjelp i denne prosessen: ”Jeg ønsker meg kort og godt et godt og rent liv – uten stoff. Lenge har jeg følt at stoff har gitt meg en lykkefølelse. Nå er jeg stoffri og bruker ingen medisiner, og jeg er gladere enn noen gang, ler han” (Kvitnes, 2013, s. 5). Han uttaler videre: ”Det har vært en utrolig lærerik prosess, og jeg har fått nye ideer om hvordan jeg kan komme meg videre. Til

et liv der jeg underviser barn i musikk og ha det godt – uten rusmidler, sier han” (Kvitnes, 2013, s. 1).

Mekdadi uttaler også at han har erfaring med å sitte i Sarpsborg fengsel tidligere og hvordan det å flytte over til Halden fengsel gav ham bedre soningsforhold. Artikkelen viser hvordan musiktilbudet har vært en hjelp mot et liv uten rusmidler for denne innsatte.

Intervju med magasinet ”Sound as you are”:

Magasinet ”Sound as you are” presenterte 9 mars 2016 en artikkel som het ”Halden rehabilitates with Criminal Records”. De skriver om lyd/musikkstudioet i Halden fengsel og hvordan dette i utgangspunktet var en ide fra Justisdepartementet. Fengselsleder Are Høidal uttaler følgende i artikkelen om kulturinnholdet: ”We have a large variety of activities (...) also (...) where music is an important part. Music makes people happy. So therefor we think it is important” (Namyslowski, 2016). Videre blir Høidal spurt om hvorfor akkurat et lydstudio ble prioritert? Han svarer at fengselet har mange ulike kulturtilbud. Men at musikk gir noe som mange andre kulturaktiviteter ikke gir. ”Many of the inmates have never been on stage, sung in a choir or created something creative. It’s important that they believe in themselves when they are going out in the society to contribute in a positive way” (Namyslowski, 2016). På spørsmål om hvorfor kultur er så viktig under soningen svarer Høidal: ”Every inmate in a Norwegian prison is going back to the society. Do you want people who are angry – or people who are rehabilitated?” (Namyslowski, 2016).

Videre intervjuer de en innsatt fra Halden fengsel om hans opplevelse rundt musikkarbeidet i lydstudioet sett i et rehabiliteringsperspektiv. ”I am working 5 day’s a week in the studio. It’s a digital recording studio. One big main studio and a smaller one with 5 IMac’s with Protools, Cubase, Reason and many plugins such as Spectrasonics, native instruments komplet on every machine, for learning, composing and recording. I’m a man of the old analogue school, so I’am very glad that I now can learn the digital way of recording. For me this means a lot! The music is the nerve of my life and I can not live without it! Right now I’m working on my solo album in the studio. The teachers are helping me out playing and singing harmonies. I hope it will be done by autumn 2016. I have a acoustic guitar on my cell, where I’m writing the songs for the album. Almost 20 songs are done!” (Namyslowski, 2016).

Videre uttaler den innsatte: "There are vocal and guitar schools in the studio, plus drums and keyboard. I had some problems with my voice. I couldn't sing even a low note without coughing. But now my voice is back again. Thanks to my great vocal teacher! I'm getting vocal lessons 2 hours a week in the studio. My boss (Rune) is teaching me the digital recording equipment. He's also helping me with the recordings on my album, and he puts his soul into it. I don't know what I should have done without him! 2 hours a week we have band rehearsal, where we are playing my songs from the album. Then it's much easier to record them. My self confidence is getting better every week. Thanks to my boss! And the other teachers too!" (Namyslowski, 2016). Han viser på denne måten til en læringsprosess både rent musikkteknisk men også i forhold til mestringsfølelser.

Han fortsetter: "I have posttraumatic stress disorder, it means that my body is shaking all the time. But when I am in the studio, it stops. I don't know what I should have done without Criminal Records, studio in Halden Prison! When I'm leaving the prison for good, then I can go right back to my life on the road. Whiteout losing anything. I also have a CD album in my pocket. So thanks to Criminal Records!!!" (Namyslowski, 2016).

Intervjuet viser hvordan Halden fengsel har brukt betydelige ressurser på å lage et profesjonelt lydstudio inne bak murene. Videre viser det en innsatt som har fått utviklet sine musikalske ferdigheter mens han soner og hvordan han opplever selve kulturtilbudet som avstressende i hverdagen. Det viser hvordan han selv i høy grad har opplevd tilbudet som rehabiliterende gjennom at han har fått utviklet sine mestringsfølelser. Intervjuet viser også en fengselsleder som tydelig går under paraplyen "ildsjel" og ansatte inne på lydstudioet og blant lærerne som beskrives som "ildsjeler" gjennom å "legge sin sjel i arbeidet".

Intervju med magasinet "Mann":

Magasinet "Mann" intervjuet i 2014 fengselsleder Are Høidal og flere innsatt om radioproduksjon i Halden fengsel. De refererer til hvordan Høidal kalles for en revolusjonær innen fengselsvesenet, mye på grunn av sitt syn på velferdstilbud til innsatte. Fengselet hadde en fengselsradio som het "Radio Inside". Gjennom Østfolds lokalradiostasjon Radio Prime, produserte de og sendte programmer som ble sendt utenfor murene. Høidal ble spurt om hvorfor det var viktig å bruke ressurser til denne typen jobb i et fengsel. Han svarte: "Her

sitter menn som har begått bestialske handlinger. Som har voldtatt kvinner og barn. Som har kidnappet mennesker og mishandlet dem, og som har ledet tusenvis av norske ungdommer inn i narkohelvetet. Dette er ikke mors beste barn. Mange av dem vil statistisk sett havne i fengsel igjen. Og selv om sikkerheten er høy, er Halden fengsel bygget på prinsippet om at ”alle skal ut”, og derfor er det viktig å få selv de som betegnes som landets farligste fanger til å fungere best mulig i samfunnet etter soning” (Blekkerud, 2014, s. 29).

En av de innsatte hadde jobben som programleder og han ble intervjuet om livet under soning: ”Reijo selv sliter kraftig med angst og depresjoner etter det som skjedde. – Jeg har fortsatt mareritt om natta. De handler om at noen dør eller at jeg tar livet av dem. Jeg har gjort noe fryktelig som fortsatt preger meg. Det har jeg tenkt mye på, og det har vært vanskelig å prosessere. Jeg er ikke komfortabel med det, men jeg har kommet til et punkt der jeg prøver best mulig å leve med det, forteller Reijo” (Blekkerud, 2014, s. 33).

Videre sier Reijo følgende om hvordan det kreative arbeidet med radioproduksjon virker på ham: ”- Livet har forandret seg til det bedre. I fengselsradioen føler jeg meg nyttig. Jeg jobber med noe som er kult, og som er givende både for meg og andre. Det at jeg har noe å gå til og slipper å sitte på cella 23 timer i døgnet, er utrolig viktig for en innsatt, uansett hva man har gjort” (Blekkerud, 2014, s. 33).

Om rehabilitering sier Reijo følgende: ”Jeg skal selvsagt ta straffen min for det jeg har gjort galt, men det kommer ikke til å hjelpe samfunnet å låse noen inne uten å komme med behandlingstilbud. Dette må bearbeides på en ordentlig måte” (Blekkerud, 2014, s. 34). Han oppsummerer viktigheten av dette arbeidet og fullfører: ”Reijo håper ingen stikker kjepper i hjulene for Radio Inside sin fremtid. – Halden fengsel gir meg muligheten til å komme ut som et bedre menneske. Jeg får sjansen til å gå på skole, til å jobbe og få arbeidstrening, sier Reijo, som får de beste skussmål fra sine medprogramledere” (Blekkerud, 2014, s. 34).

Intervjuet viderefører inntrykket av fengselslederen som en ”ildsjel” innen kulturarbeid i fengsel. Videre peker det på viktigheten av det å lære et håndverk som kan hjelpe den innsatte til å fungere etter løslatelse. Og kanskje viktigst viser det hvordan den innsatte selv opplever rehabiliteringsprosessen gjennom kulturaktiviteten. Artikkelen trekker også frem hvordan Høidal har innført ”Radio Innside” men at det er fengselsbetjent Rune Ulfeng som er primus motor bak lydstudioet i Halden fengsel og står for den daglige driften. ”Han er også glødende

opptatt av at gutta bak murene skal ha det bra, og at de skal få noe igjen for soningen. – Vi prøver å skaffe et levebrød til folk når de slipper ut. Og de tre gutta her er veldig flinke, forteller Ulfeng” (Blekkerud, 2014, s. 30). Videre sier Reijo om Ulfeng: ”Det er kjempebra å jobbe med Rune. Han er ingen vanlig betjent som bare sitter på kontoret sitt. Han lærer bort det han kan, og gir alt av seg selv, sier Reijo” (Blekkerud, 2014, s. 30).

Intervju med nettmagasinet Halden 24, Dagsavisen:

I nettmagasinet ”Halden 24, Dagsavisen” blir flere innsatte fra Halden fengsel intervjuet rundt årets musikalprosjekt som de hadde deltatt i. Magasinet viser til en forestilling i Halden fengsel hvor innsatte optrådte gjennom sang, skuespill, band og dans gjennom en følelsesladet produksjon. Prosjektet beskrives som en story med rød tråd og en opplevelse i konsekvenser og valg. ”Følelsesladet musikal i Halden Fengsel. Innsatt Håkon: - Føler meg privilegert som får være med på dette” (Gustavsen, 2016). Artikkelen forteller at innsatte er veldig fornøyd med å få være med på et slikt kulturopplegg. ”Dette er bra, a good thing, sier Tanglemann på engelsk. Hans dreadlocks er festet stramt bakover, og han er stolt over å ha skrevet to nye låter til musikalen” (Gustavsen, 2016).

En annen solist Håkon uttaler følgende om prosjektet. ”Jeg er takknemlig over å ha fått være med på dette, sier Håkon ”Sonny”, og jeg føler meg inspirert, privilegert og er vist tillit. Halden fengsel er flinke til å bidra til endring, fortsetter Håkon. – Det handler om valg, og at det aldri er for sent å forandre seg. Jeg sier jeg er eks-kriminell. Jeg ER en eks-kriminell” (Gustavsen, 2016).

En annen innsatt uttaler: ”-Jeg lager musikk selv, har egen musikkside, og har spilt inn CD her i fengselets studio ”Criminal Records”. Musikk er viktig for meg, for oss. Vi som har vært med føler at vi har litt hverdag selv om vi sitter inne...” (Gustavsen, 2016).

Magasinet referer til publikums opplevelse av musikalen på denne måten: ”Det heter seg at tøffe gutter gråter ikke, men det var glemt denne torsdagen i Halden Fengsel. Mange var tydelig berørte, og det gjaldt både gjester, ansatte og innsatte” (Gustavsen, 2016).

Samlet sett opplever jeg at Halden fengsel utmerker seg i mediebildet angående kulturtilbud til innsatte. Det finnes mye materiale om fengselet og rehabiliteringseffekter presentert av innsatte og ansatte. Videre viser alle intervjuene av innsatte til at de opplever kulturtilbudene som veldig viktig i et rehabiliteringsperspektiv. Noe som er selve bakgrunnen for satsningen innen dette arbeidet.

Bergen fengsel:

Bergen fengsel har en total kapasitet på 258 plasser og er et av landets største fengsel. Også Bergen fengsel fokuserer sterkt på sine egne hjemmesider om at de er opptatt av endringsarbeid blant innsatte mens de soner. ”Helt fra starten av var det et sterkt fokus på at de små bofelleskapene gav god anledning for påvirknings og endringsarbeid med involvering fra tjenestemenn sin side” (Bergen fengsel, 2014 A). Videre: ”Fengselet er også kjent for å legge vekt på endrings- og påvirkningsarbeid, slik at den enkelte innsatte selv har god anledning til å legge til rette for et liv uten kriminalitet ved løslatelsen. Bergen fengsel sitt verdigrunnlag bygger på at vi tror at alle domfelte kan forandre sin adferd, og at endret måte å tenke på gir endret adferd” (Bergen fengsel, 2014 A).

Fengselet kan også vise til en egen kulturavdeling på sine hjemmesider: ”Kulturavdelingen i Bergen fengsel defineres som en helhet der bibliotekjeneste, prestetjeneste og fritidsledernes aktiviteter samt all fysisk trening inngår. Det er tilsatt 2 fritidsledere og 2 prester i Bergen fengsel i tillegg til at Bergen offentlige bibliotek har ansatt en bibliotekar i hel stilling” (Bergen fengsel, 2014 B). Videre sier de ”Fengselet har en rekke musikkinstrumenter til utlån for innsatte. Dessuten har en komplett band-utstyr slik at det kan etableres grupper som spiller sammen” (Bergen fengsel, 2014 B). De viser også til at de arrangerer konserter, teater osv. med besøk utenfra.

Bergen fengsel deltok på Kulturrådets fagdag i Oslo ”Kultur og kriminalomsorg – et fengslende samarbeid” i 2014. Her presenterte Atle Hansen fra Bergen fengsel og Dag Audun Bjørnberg fra Bjørgvin fengsel et samarbeidsprosjekt de hadde gjennomført med KODE kunstmuseum i Bergen. I Bergen fengsel hadde de gjennomført et designprosjekt, mens i Bjørgvin/Ulvsnesøy fengsel hadde de gjennomført et prosjekt med digitale fortellinger. De hadde evaluert prosjektet gjennom en spørreundersøkelse blant de involverte innsatte.

Undersøkelsen viste at 12 innsatte hadde svart på undersøkelsen med tilbakemelding på en fornøydskala fra 1 til 10 hvor 10 var beste skår på tilfredshet. 1 stk. svarte 10, 2 stk. svarte 9, 4 stk. svarte 7 og 1 stk. svarte 6. Samlet var altså gruppen veldig fornøyd med kulturprosjektet. Presentasjonen ble avsluttet med et ønske om faste tilbud av denne typen i Bergen fengsel (Kulturrådet, 2014 D).

Lars Tuastad skrev i 2014 en doktoravhandling som gikk på musikkens betydning i et rehabiliterende fokus med innsatte som kom fra Bergen fengsel. I Bergens Tidende (2014) blir han sitert på følgende måte om sitt studie: ” Men har altså musikken ein positiv effekt? Det er det eg hevdar. Musikken er ein fast ting, eit haldepunkt når dei kjem ut. Og heilt klart ein nøkkel til å klare dagleglivet etter fengselet, det stadfestar oppåva” (Åkervik, 2014).

I selve doktoravhandlinga argumenterer Tuastad for at musikkprosjektet hadde vært et stillas for livsendrende læring for de innsatte. For en av de innsatte har musikken vært noe som gav psykologiske ringvirkninger i form av øket selvspekt og selvtillit. En annen refereres til i oppgaven til at han har klart å holde seg kriminalfri etter løslatelse takket være musikktilbudet. ”Eg konkluderer her med at Me and THE BANDits har vore eit stillas for livsendrande læring der bandmedlemmene drar nytte av kvarandre sine ressursar og utviklar seg gjensidig både individuelt og som band” (Tuastad, 2014, s. 71-72).

Bergen fengsel står frem via sine internettsider som et fengsel som tar rehabilitering på alvor. Fengselet kan også vise til en organsiert satsning på innhold gjennom en egen fritidsavdeling. Videre ser vi gjennom KODE prosjektet at det er ansatte der som engasjerer seg gjennom samarbeidsprosjekt med KODE. Dette kan vitne om ”ildsjeler” i organsiasjoen som får i gang ting.

Oslo fengsel:

Oslo fengsel refererer på sine internettsider til at innsatte der får fritidstilbud (Oslo fengsel, 2016 A). Jeg har selv jobbet i Oslo fengsel tidligere og det var den gangen en stor fritidsavdeling med flere ansatte.

Oslo fengsel deltok på Kulturrådets fagdag i Oslo "Kultur og kriminalomsorg – et fengslende samarbeid" i 2014. Der presenterte Thorild Skåtun fra teknisk museum et foredrag om museumsformidling i Oslo fengsel. Det hadde vært et samarbeidsprosjekt mellom skolen i fengselet og 3 ulike museer. Hennes betraktning rundt prosjektet var: "Ved å delta har de fått innsyn i aktiviteter som foregår på museum og som er spennende og morsomme" (Kulturrådet, 2014 C).

På Oslo fengsels hjemmesider kan vi lese om et plateprosjekt innsatte hadde vært med på sammen med artisten Henning Kvitnes. Prosjektet ble ledet av Kirkelig kulturverksted og innsatte fra Oslo fengsel koret på platen. Platen "Bortkomne Julestjerner" ble lansert profesjonelt og solgt i platebutikker julen 2010. "Innsatte fra Oslo fengsel har koret på en ny juleplate sammen med Henning Kvitnes og et country-rock band av elitemusikere fra Amerika, Sverige og Norge. Plata har blitt svært godt mottatt og er denne julens mest kritikerroste plate med terningkast 5 fra elleve av landets største aviser" (Oslo fengsel, 2016 B). De presenterer et intervju med en innsatt som deltok på prosjektet: "Jeg spiller gitar og sang i band før, men det overraska meg hvor morsomt det var å synge i kor faktisk. Og vi har blitt en utrolig fin gjeng. Det har gjort soninga mi mye bedre, du går bare og gleder deg til neste øving og da går tida fort. Så dette har vært det beste fengselsoppholdet jeg har hatt, og jeg har hatt noen, sier Erik..."(Oslo fengsel, 2016 B). Videre oppsummerer de med at prosjektet hadde vært så vellykket at de i ettertid ønsket å fortsette med korvirksomhet for innsatte.

Det at Oslo fengsel (i hvertfall tidligere) har hatt en ganske stor fritidsavdeling sier noe om ledelsens fokus på kultur. De har prioritert denne avdelingen for å spesialisere seg og sikre kulturelt innhold i fengselet. Videre viser både presentasjonen fra fagdagen hos Kulturrådet og intervju med innsatte at det ble gjennomført kulturaktiviteter på Oslo fengsel, og at innsatte der opplevde det som viktig i et rehabiliteringsfokus.

Oppsummering av mediebaserte intervjuer og forskning angående variasjon og opplevelser rundt tilbudet:

Når det gjelder første del av min problemstilling, "i hvilken grad finner vi variasjon blant norske fengsler når det gjelder kultur og soning", vil jeg summere opp med at materialet

ovenfor viser til stor variasjon når det gjelder både mengde og innhold på tross av felles lovverk. Vestoppland fengsel er et lite fengsel som vi ovenfor så leverte et bredt utvalg av kvalitative kulturtilbud jevnlig. Samtidig så vi hvordan Ålesund fengsel virket som å ha lite tilbud. Vi så også hvordan fengselslederen i Ålesund fengsel viste til en lav grad av spesialisering blant ansatte i sitt fengsel og at de fleste måtte gjøre alle slags oppdrag. Også materialet fra Tromsø fengsel peker på en institusjon med lite fokus på kulturelt innhold. Dette ga signaler om en tilfeldig og lite styrt kultursatsning. Videre så vi hvordan Halden fengsel blir kalt ”kulturfengsel” og kan vise til masse materiale via media om ulike kulturtilbud de innsatte har deltatt i. Oslo fengsel som det største fengselet kunne vise til noe aktivitet gjennom et samarbeidsprosjekt med museene samt en plateinnspilling med Henning Kvitnes og en gruppe innsatte. Bergen fengsel kunne vise til satsning på kulturelle aktiviteter gjennom en egen kulturavdeling. Det peker mot at ledelsen har satset på spesialisering og ekspertise for å sikre en viss gjennomføring av kulturelle aktiviteter. Samtidig har vi Ullersmo fengsel som på sine nettsider reklamerer med et høyt fokus på rehabilitering og innsattes endring. Men i følge NRK reportasjen så vi hvordan innsatte i høy grad ble overlatt til seg selv og at betjentenes fokus først og fremst ble gitt til byråkratisk oppgaver.

Når det gjelder hvordan innsatte opplever kulturtilbudene ser vi fra flere av intervjuene at de peker på tilbudet som viktig i et rehabiliteringsfokus. De får jobbet med følelser, bearbeidet sin historie, utviklet seg faglig i sitt uttrykk osv. Fra Oslo fengsel så vi hvordan Eirik opplevde en mye bedre soning på grunn av korprosjektet. Fra Bergen så vi hvordan forskningsrapporten til Tuastad pekte på at musikken var en nøkkel til å klare dagliglivet etter fengselssoningen. Fra Bredtveit så vi hvordan Mortensens masteroppgave viste at mestringsopplevelsene damene fikk gjennom musikkprosjektet var en nøkkel til å klare seg bedre etter soning. Fra Ålesund fengsel så vi hvordan innsatte ”Frank” mente rehabilitering ikke var et fokus der. Vi så også hvordan han mente å ikke få den hjelpen han trengte i sitt endringsarbeid i forhold til rus. Samtidig har vi Halden fengsel som et eksempel hvor det tydeligvis foregår masse kulturarbeid hvor rehabilitering står i sentrum. Reijo fra magasinet Mann som forstod samfunnets krav om at han måtte gjennomføre sin straff, men samtidig påpekte viktigheten av legge til rette for rehabilitering gjennom kulturtilbud. Videre fra Halden Arbeiderblad hvor den innsatte ønsket å fokusere på et rusfritt liv og hvordan han opplevde at musikkprosjektet hadde gitt ham lærdom mot et kriminalfritt liv. Vi så fra TV2 innslaget hvordan musikkprosjektet der hadde lært ham å bearbeide ting og spille mer på følelsene. Fra ”Sound as you are” så vi hvordan den innsatte led av posttraumatisk stress-

syndrom, men hvordan jobben med musikk hadde en helbredende effekt på kroppens risting. Fra Halden 24, Dagsavisen, så vi hvordan en innsatt uttalte: ”Jeg er takknemlig over å ha fått være med på dette, sier Håkon ”Sonny”, og jeg føler meg inspirert, privilegert og er vist tillit. Halden fengsel er flinke til å bidra til endring, fortsetter Håkon. – Det handler om valg, og at det aldri er for sent å forandre seg. Jeg sier jeg er eks-kriminell. Jeg ER en eks-kriminell” (Gustavsen, 2016). Er det ikke dette kriminalomsorgen jobber for? Jeg vil oppsummere med å si at tilbakemeldingene fra innsatte gjennom mediebildet er ganske tydelig på hvordan de opplever kulturtilbudenes effekt på dem. Som et verktøy til rehabilitering.

Kapittel 6:

Hvordan skal vi utvikle dette fra variasjon til liketilbud?

Vi har nå sett hvordan det er variasjon i kulturtilbudene mellom fengslene og vi har sett at innsatte etterspør kulturtilbud som en viktig del av rehabiliteringsprosessen. Jeg vil derfor fokusere på hvordan variasjonen kan minskes og hvordan kulturtilbudene kan bli et liketilbud. Når innsattes tilbakemeldinger er så positive angående effekten må vi ta dette på alvor og se på hvordan vi kan lykkes bedre med kulturtilbudene i fengslene? Dette vil jeg vinkle opp mot teoriene mine og lage en teoretisk refleksjon. Det vil si hvordan vi ved bruk av styringsverktøy og/eller ledelse må få sikret dette bedre.

Teori 1: Kan departementets bruk av styringsverktøy minske variasjonen i kulturtilbud og skape et liketilbud mellom fengslene?

Min første teori på hva som påvirker variasjonen var: ”Bruk av mål og resultatstyring kan påvirke variasjonen i kulturtilbudene mellom fengslene”.

Vi så i teorikapittelet hvordan Boviard&Løffler (2009) fulgte utviklingen av NPM gjennom 80 og 90 tallet og poengterte hvordan fokuset hadde gått fra administrasjonsoppgaver til sterkere ledelse av offentlige organisasjoner. Sahlin-Andersen (2002) viste til hvordan Norge i starten var ett av de landene som var mer skeptiske til reformen med å bevege seg fra tidligere byråkrati til mer målfokusert ledelse. Men også at de nå hadde adoptert mye av ideologien på linje med andre land. Videre så vi hos Johnsen (2014) hvordan mål og resultatstyring som styringsverktøy var et resultat av NPM og dets markedsorienterte syn på offentlig styring. Han fokuserte også på at gode resultatindikatorer kunne være en utfordring å få til. I Salomon (2002) ble det vist til hvordan valg av styringsverktøy i offentlig sektor ikke var enkelt. Det blir alltid en balanse mellom politisk styring og andre hensyn. Øgård (2014) pekte på fordeler og ulemper med målstyring og NPM og pekte på hvordan offentlig styring ikke entydig kunne rettes mot effektivitetsmål i produksjonen. Dette kunne gå utover kvaliteten på tjenestene.

Videre ble det fokusert på at målstyringsprinsippet bygget på en del prinsipper som ikke var til stede i offentlig sektor. Dette kunne føre til overmåling eller målforskyvning i organisasjonene. Dette kunne igjen skape samarbeidsproblemer mellom virksomheter som ideelt sett burde samarbeide.

Jeg konkluderte i teoridelen min med at det derfor var et teoretisk fundament for å ta opp spørsmålet om bruk av styringsverktøy kan påvirke variasjonen av kulturtilbud. Er det sånn at fengslene i ulik grad satser sine ressurser i for stor grad opp mot de målene de skal rapporterer på til KDI og Justis og beredskapsdepartementet? Og at det dermed må tones ned noe på andre sektorer? Kan dette være en årsak til variasjonen? Vil det være det som Øgård (2014) viser til med målforskyvning? I så fall kan man i et rehabiliteringsfokus si at kvaliteten på tjenestene har gått ned som et resultat av å øke effektiviteten gjennom bruk av styringsverktøy. Dette kan i så fall sees som en effekt av det Johnsen (2014) beskriver som utfordringene med å lage gode resultatindikatorer.

Jeg vil nå gå inn i tildelingsbrevet fra Justis og beredskapsdepartementet for 2015 for å få et inntrykk av hva som skulle fokuseres på i 2015.

Tildelingsbrev for 2015:

Justis og beredskapsdepartementet sender som jeg sa ovenfor hvert år ut et tildelingsbrev til kriminalomsorgen hvor de presiserer mål og resultatrapportering for kommende år. I innledningen av tildelingsbrevet står følgende: ”Straffen skal gjennomføres på en måte som tar hensyn til formålet med straffen, som motvirker straffbare handlinger, som er betryggende for samfunnet og som innenfor disse rammene sikrer de innsatte tilfredsstillende forhold” (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015, s. 2).

Tildelingsbrevet består av flere styringsparametere og et av disse er: ”Styrking av kriminalomsorgens kriminalitetsforebyggende arbeid”. Det er under dette parametere kulturen må bli fremmet. Formålet med styringsparametere er følgende: ”Straffegjennomføringens innholdsmessige innretning, bemanning og kompetanse er alle forutsetninger med betydning for kriminalomsorgens forebyggende arbeid. I tillegg er det mange enkelttiltak i regi av kriminalomsorgen med betydning for å redusere tilbakefall til ny kriminalitet. KDI kan på

ulike måter bidra til styrking av det kriminalitetsforebyggende arbeidet. Formålet med dette styringsparameteret er å dokumentere en slik styrking, og vise på hvilke områder det kriminalitetsforebyggende arbeidet er styrket. Det er en målsetting på bakgrunn av KDIs rapportering å utvikle mer kvantitative styringsparametere i 2015 som kan benyttes i styringen av KDI fra 2016” (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015, s. 4). Videre viser tildelingsbrevet at det forventes kvalitative vurderinger som er basert på dokumenterbar informasjon fra kvantitative målinger. Det er altså et utpreget fokus på å kunne tallfeste et resultat. Under rapporteringskrav for dette styringsparameteret ligger følgende: ”Statistikk over bruk av isolasjon/utestengelse fra fellesskap og en vurdering av situasjonen” (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015, s. 5). Videre ”Status for etablering av ungdomsenhet på Eidsvoll, med vekt på framdrift” (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015, s. 5).

Jeg kan ikke finne noe direkte fokus fra tildelingsbrevet som går på kulturtilbud til innsatte. Det eneste som er direkte nevnt av kultur er at ”Vardeteateret” har fått kutt i øremerket støtte.

Det vises til styrking av det kriminalitetsforebyggende arbeidet hvor kultur har sin plass, men kultur er ikke spesifikt nevnt. Det vises også til at KDI kommer med forslag til hvordan krav til måloppnåelsen skal oppnås. Under rapportering vises det til at årsrapporten fra KDI skal inneholde 6 deler: 1. Leders beretning, 2. Introduksjon til virksomheten og hovedtall, 3. Årets aktiviteter og resultater, 4. Styring og kontroll i virksomheten, 5. Vurdering av framtidsutsikter, 6. Årsregnskap. Kultur kan selvfølgelig bli telt under punkt 3. årets aktiviteter og resultater. Men det er aktiviteter som er nevnt og ikke spesifikt kultur. Slik jeg ser det er ikke tildelingsbrevet for 2015 med på å utvikle kulturtilbud til innsatte i norske fengsler. Kan det være mangel på resultatparametere for kulturinnhold i styringsverktøyet som skaper variasjonen i kulturinnholdet?

En oppsummering av min første teori, styringsverktøy som årsak til variasjonen blir derfor at det kan se ut som om styringsverktøyet ikke presiserer kulturinnholdet og at rapporteringen på aktiviteter er målt i antall. Dette bekreftes også gjennom intervjuene hvor brukerne henviser til en stor variasjon fra fengsel til fengsel. Det kan bli for lite spesifikt og dette kan medføre en for høy grad av skjønnsvurderinger i hvert enkelt fengsel, som igjen medfører denne variasjonen av kulturinnhold. Når kulturaktivitetene skal kjempe om ressurser er det en fare for at noen fengsler prioriterer bort dette til fordel for andre hensyn.

Med dette bakteppet er det et spørsmål hvorfor kulturinnholdet tilsynelatende ikke fanges opp av departementets bruk av målparametre. Noe av forklaringen kan vi kanskje finne hos Johnsen (2014) som peker på utfordringen med å få gode resultatindikatorer med mål og resultatstyring som styringsverktøy. Hvordan skulle en indikator for kulturinnhold kort vært formulert? Skal man måle antall tilbud? Skal man måle kvalitet gjennom tilfredshet hos innsatte eller hos brukeren? Eller skal man måle kvalitet gjennom tilfredshet hos profesjonene? Vi så også at tildelingsbrevet for 2015 trakk frem kvantitative eller tallbaserte rapporteringsparametere som viktig gjennom hele dokumentet.

Videre ville resultatsammenlikningen fra fengsel til fengsel på dette punktet være svært vanskelig å fange opp. Hva legger et fengsel i tilfredse brukere sammenlignet med et annet? Og hva med antall kulturinnslag? Skal det være pr. innsatt eller pr. måned i institusjonen?

Øgård (2014) argumenterte ovenfor at det var problematisk å bygge effektivitetsmål i produksjonen. Det er ikke vanskelig å se at dette fokuset kan utvikle seg til en konkurranse om å få flest kulturinnslag i stedet for å fokusere på hvordan kvaliteten i tilbudet kan skape rehabilitering. Kvaliteten kan altså bli skadelidende til fordel for kvantiteten som igjen kan føre til at selve målet med oppdraget ikke blir oppnådd. Nemlig rehabilitering.

Jeg trekker inn en uttalelse om rehabilitering fra en innsatt i TV2 intervjuet ovenfor. Han forklarte hvordan radiojobbinga hadde hjulpet ham til å bli et bedre menneske og forklarte det på denne måten: ”Man lærer å bearbeide ting og spille mer på følelsene” (Stokholm, 2014).

Fra magasinet ”Mann” trekker jeg frem Reijo og hans fokus på viktigheten av å få utviklet seg mentalt gjennom det han opplever som kvalitative tilbud: ”Jeg skal selvsagt ta straffen min for det jeg har gjort galt, men det kommer ikke til å hjelpe samfunnet å låse noen inne uten å komme med behandlingstilbud. Dette må bearbeides på en ordentlig måte” (Blekkerud, 2014, s. 34). Videre sier han: ”- Livet mitt har forandret seg til det bedre. I fengselsradioen føler jeg meg nyttig. Jeg jobber med noe som er kult, og som er givende både for meg og andre. Det at jeg har noe å gå til og slipper å sitte på cella 23 timer i døgnet, er utrolig viktig for en innsatt, uansett hva man har gjort” (Blekkerud, 2014, s. 33).

Som vi ser virker det som begge har stor nytte av kulturtilbudene i jobben med å utvikle seg selv som mennesker. Hvordan skulle denne effekten av kulturarbeid blitt målt gjennom mål

og resultatparametere? En annen utfordring er også som Boviar&Løffler (2009) poengterte ovenfor, hvem er det i så fall som skal avgjøre kvaliteten i tilbudene gjennom mål og resultatstyringsparametere. Er det politikerne gjennom departementet? Eller kanskje fagpersonene som jobber direkte mot innsatte? Eller kanskje den innsatte selv? Det var derfor et poeng for meg å få et innblikk i hva innsatte selv uttaler om rehabilitering. Det er jo det overliggende store målet.

Teori 2: Kan fengslenes bruk av ledelse minske variasjonen i kulturtilbud og skape et liketilbud mellom fengslene?

Min andre teori på hva som kan forklare variasjonen var: ”Variasjonen påvirkes av ledelsessmessige interesser. Det er ”ildsjelene”, folk med interesser og en ledelse som ser nytten som skaper variasjonen i kulturtilbudene”. Kan det være fengselslederens fokus på innholdet, ”ildsjeler” og folk med interesse som setter i gang kulturelle tiltak og skaper en positiv energi som blir årsaken til at noen fengsler lykkes bedre enn andre med en lovpålagt kultursatsning?

Det ble derfor viktig å jobbe med teorier for ulike ledertyper. Vi så hvordan Joyce (1999) refererte til at NPM fokuserte på å gi større makt til de lederne som stod nærmest brukerne. Dette ble en desentralisert ledelse hvor langsiktig planlegging av sektoren kom i andre rekke. Videre poengterte Øgård (2014) hvordan NPM markerte en overgang fra den autoritære leder med direkte ordrer til mer indirekte kontroll av organisasjonen. Også Jacobsen&Thorsvik (2007) fokuserte på ulikhetene mellom autoritær ledelse kontra mer demokratisk ledelse. Strand (2007) viste hvordan den gode måte å lede på ikke fantes men at det måtte tilpasses i hver enkelt bedrift.

Videre viste Bevir (2010) til hvordan reformene skapte et fokus fra det lokale til det globale og fra byråkrati til markedsorientering gjennom ”new governance”. Også Jacobsen&Thorsvik (2007) tok opp ”the locals” og ”the cosmopolitan” som ledertyper og viste til hvordan den første gruppen bygde nettverk innad i organisasjonen mens den andre bygde nettverk utover.

Gardner (1990) viste til viktigheten av klare mål og egenskapen til å kunne motivere andre som lederegenskap. Martinsen (2009) dro dette enda lengre og pekte på hvordan enkelte

arbeidsgrupper eller personer som forskere, kunstnere osv. kunne finne selve oppgaven så interessant at en videre oppfølging fra lederen ikke var nødvendig. Dette kan kanskje være beskrivende for såkalte ”ildsjeler” som tar tak i kulturaktivitetene i fengslene.

Som vi ser finnes det et teoretisk fundament for å problematisere ledelse som den faktoren som kan påvirke variasjonen i kulturinnhold. Det kan skyldes at noen fengselsledere eller ansatte i form av ”ildsjeler” tar ledelsen for kulturinnholdet og får satt i gang ting. Dette kan i så fall forklare variasjonen mellom fengslene. Eller det kan skyldes Gardners (1990) fokus på viktigheten av visjonære ledere og det å drive ”leadership”. Det at lederen klarer å være visjonær og klarer å motivere til et kvalitativt arbeid.

Vi ser fra intervjuene ovenfor hvordan Halden fengsel har blitt omtalt som et kulturfengsel av en fengselsleder som virker klart visjonær. Vi ser også hvordan det gjenspeiler seg i medieomtaler om kulturfengselet. Det går frem av intervjuene at fengselet, også økonomisk, prioriterer kulturtilbud høyt gjennom å ha bygget og nå drifter et lydstudio innenfor murene. Jeg finner også klart flest medieomtaler og intervjuer som har med rehabilitering å gjøre fra Halden fengsel. Dette større utvalget tenker jeg også kan være et signal på at ledertypen der er det som Jacobsen&Thorsvik ovenfor kaller «cosmopolitan» og bygger nettverk utover. Dette kan tyde på at lederen der tenker på fengselets rykte ute i samfunnet og dets legitimitet. Han virker klar over rollen med straffegjennomføring i et samfunnsperspektiv.

Når det kommer til innsattes tilbakemelding om ansatte i Halden fengsel trekker jeg frem intervjuet med ”Sound as you are” og hvordan den innsatte spesielt pekte på ”ildsjelene” som jobbet rundt ham som årsak til at han opplevde kvalitet i musikkarbeidet: ”My boss (Rune) is teaching me the digital recording equ. He’s also helping me with the recordings on my album, and he puts his soul into it. I don’t know what I should have done without him! 2 hours a week we have band rehearsal, where we are playing my songs from the album. Then it’s much easier to record them. My self confidence is getting better every week. Thanks to my boss! And the other teachers too!” (Namyslowski, 2016).

Vi ser hvordan den innsatte her spesielt trekker frem ”ildsjelene” som en viktig faktor for at kvalitative kulturtilbud kommer frem. Joyce (1999) viste ovenfor hvordan NPM hadde vært med på å desentralisere makten til lederne som stod nærmest brukeren. Kan dette være en årsak til at vi får disse ”ildsjelene” i organisasjonen? En motiverende fengselsleder som driver

desentralisert ledelse i organisasjonen? Medieomtalen beskriver lederen fra Halden fengsel som en tydelig ”ildsjel” i dette arbeidet. Videre beskrives både kriminalomsorgens egne folk og lærere som ”ildsjeler” av de innsatte.

Også artikkelen om Vestoppland fengsel ga et inntrykk av at det var en ”ildsjel” som stod bak kulturtilbudet. Materialet fra Vadsø fengsel viser det samme. Det var ansatte i fengselet som tok kontakt og satte i gang samarbeidsprosjektet med museet. Masteroppgaven fra Bredtveit fengsel viser også ansatte som tydelig brenner for kulturtilbudet de jobber med.

Det virker altså for å være viktig med ”ildsjeler” og ”doere” i en organisasjon. Vi så ovenfor hvordan Martinsen (2009) dro frem at enkelte grupper, som f.eks. forskere og kunstnere ikke først og fremst ble motivert av personlig gevinst gjennom økonomisk kompensasjon men mer av selve arbeidsoppgaven i seg selv. Dette er en gruppe som kan fungere bra under en desentralisert ledelse og som jeg tenker utgjør organisasjonens ”ildsjeler” eller ”doere”. Dette er en gruppe som det blir viktig å trekke til seg.

Oppsummering så langt når det gjelder teoriene:

Lovverket er tydelig på at alle innsatte skal ha kvalitative kulturtilbud som kan virke rehabiliterende. Innsatte selv ser vi ovenfor uttaler at kulturtilbud er viktig i et rehabiliteringsfokus. Dette bekreftes også av ansatte som uttaler seg i medier ovenfor. Slik jeg ser det skyldes variasjonen ikke en men flere faktorer. For det første kan det se ut som kultur bør være et fokus i styringsverktøyet og i tildelingsbrevet. Jeg mener ut fra mediebaserte intervjuer, medieomtaler og ut fra egen erfaring at et høyt kulturfokus først og fremst kommer an på fengselslederens fokus på kulturinnhold og dennes evne til å motivere organisasjonen. Det organisatoriske gjennom størrelse på organisasjonen og målstyringsparametere for kulturinnhold kan sikre noe kulturaktivitet. Men bare en engasjert fengselsleder som klarer å tiltrekke seg ”ildsjeler” og ”doere” kan tilby et bredt kvalitativt kulturtilbud som kan virke rehabiliterende for den innsatte i tråd med lovverket og stortingsmeldingenes intensjoner. Den visjonære ledertypen tenker jeg også i større grad kunne klare å trekke til seg det Martinsen (2009) pekte på som ”ildsjeler” eller ”doere” som ut fra intervjuene fra media virker for å være nøkkelen her.

Viktigheten av kulturinnhold i politikkområde, samfunnsperspektiv og individperspektiv:

Jeg viste ovenfor hvordan departementets variant av mål og resultatstyring som styringsverktøy ikke kan peke på å ha vært med og sikret kulturinnhold til innsatte i norske fengsler. Både lovverket og direktoratet selv er klare på viktigheten av en høy frekvens av kulturinnhold under soningsforløpet. Vi ser at et av argumentene er at det skal virke rehabiliterende. Også flere av de innsatte selv forklarer gjennom materialet ovenfor at de opplever denne effekten gjennom tilgang til kvalitativt kulturinnhold. Vi så også fra intervjuene hvordan en innsatt fra Ålesund påpekte at han ikke fikk noen rehabiliteringsmuligheter mens han sonet selv om han ønsket dette. Også artikkelen fra Tromsø fengsel fokuserte på at de manglet tiltak for rehabilitering av innsatte til fordel for daglig drift.

Vi så innledningsvis hvordan rehabilitering av innsatte er et politikkområde i den forstand at ulike politiske retninger har ulike innfallsvinkler og teorier på hva som er bra straffegjennomføring i arbeidet med å oppnå ønsket resultat. Departementet blir så politikkenes forlengende arm, satt til å gjennomføre dette. Kriminalomsorgen skal derfor til en hver tid forholde seg til politisk styring og gjeldende lovverk.

Vi så også hvordan dette står i et samfunnsperspektiv i den forstand at den innsatte skal tilbake til samfunnet etter soning. Og samfunnet ønsker seg et rehabilitert individ som kan bidra til å betale skatt og være en ressurs i samfunnet. Også opp mot denne faktoren er det viktig at straffegjennomføringen har en effekt. Det juridiske grunnlaget og uttalelsene fra direktoratet selv gir på denne måten kulturtilbudet under soning fengslet legitimitet i samfunnet og påvirker omdømmet til fengselet. Dette fokuset så vi ovenfor at det kan virke som fengselslederen i Halden fengsel er et eksempel på å ha tatt på alvor.

Det tredje perspektivet er det humanistiske perspektivet hvor utviklingen av den innsatte som menneske har en verdi for den innsatte selv. Vi så ovenfor hvordan stortingsmeldingene og lovverket legger til grunn at kulturinnhold kan være med og gi den innsatte utvikling og et rikere empatisk liv. Det kan være med og øke livskvaliteten og er derfor viktig i seg selv. Det kom også frem gjennom materialet ovenfor at kulturtilbudene for de fleste innsatte som hadde uttalt seg nettopp hadde denne effekten.

Oppgaven viser at kulturtilbud oppleves som viktig av de innsatte i deres rehabiliteringsprosess ut til et kriminalfritt liv. Også direktøren for kriminalomsorgen i Norge kunne bekrefte dette så vi ovenfor. Lovverket er også tydelig på at innsatte skal ha et kvalitativt kulturtilbud. Likevel peker oppgaven mot at innsatte ikke får et likt tilbud. Tilbudene virker veldig ulike både i mengde og innhold. Dette må det etter min mening gjøres noe med siden det er viktig med denne typen tilbud i alle fengsel.

Kapittel 7:

Avslutning på oppgaven

Det er til enhver tid ca. 3900 innsatte i norske fengsler (2016). ”Fengselsstraff innebærer tap av frihet, men den som er innsatt i fengsel har bortsett fra frihetsberøvelsen de samme rettighetene som andre norske borgere” (Kriminalomsorgen, 2016 B). Denne oppsummeringen fra kriminalomsorgen skal ligge til grunn for alle de 3900 innsatte i norske fengsler. Mine teorier og refleksjoner ovenfor peker på at variasjonen mellom fengslene bør reduseres og at vi må få en større grad av liketilbud.

Vi så i metodekapittelet hvordan den objektive verden ”slik den faktisk er” er ulik den verden som ”forskeren” ser. Jacobsen (2015) refererte til denne epistemologi debatten ovenfor og poengterte hvordan jeg som forsker måtte være bevist på denne. I hvilken grad kan jeg da tillegge empirien vekt i masteroppgaven? Vi så også hvordan Kvale (1997) problematiserte hvordan intervjupersonene må forholde seg til spørsmål eller tema som intervjueren har forberedt og samtidig formulere sin egen oppfatning av verden som igjen skal tolkes. Videre har jeg i min oppgave heller ikke førstehåndskontakt med intervjukandidatene. Dette er faktorer jeg må være bevist på når jeg tillegger mine refleksjoner gyldighet eller verdi.

Etter at oppgaven rundt kulturtilbud nå er ferdig mener jeg fortsatt at det hadde vært vanskelig å fange opp denne informasjonen gjennom kvantitative intervju eller spørreskjema som hadde blitt sendt rundt til de ulike fengslene. De innsattes beskrivelser rundt deres opplevelser av kulturtilbud og rehabilitering hadde etter min mening vært vanskelig å fange opp på denne måten. Min opprinnelige plan om å foreta kvalitative intervju tenker jeg hadde vært det beste men på grunn av manglende godkjenning fra kriminalomsorgen måtte jeg dessverre forlate denne planen og foreta tolkninger av mediebaserte intervjuer. Jeg har gjennom min tolkning av disse intervjuene fokusert på innsattes opplevelse av kultur mer enn hva som faktisk har blitt gjennomført av tilbud. Jacobsens (2015) fokus på om jeg har tolket svarene på en mest mulig objektiv måte blir da viktige i forhold til analysens gyldighet.

Jacobsen (2015) og Kvale (1997) poengterte viktigheten av valg av nærhet til intervjuobjektet ovenfor. ”Intervjuets følsomhet og dets nærhet til personens måte å oppleve verden på kan gi

kunnskap som kan brukes til å forberede menneskets situasjon” (Kvale, 1997, s. 27). Vi så ovenfor hvordan Tuastad (2014) gikk så langt som å kalle sine intervjuer for ”aksjonsforskning” og si at intervjuobjektene ble forsket med og ikke på. Dette er informasjon som jeg ikke kan ta med i min oppgave siden jeg ikke er førstehånds intervjuer.

Det siste punktet innen gyldighet jeg problematiserte ovenfor var reliabilitet eller pålitelighet. Min måte å samle inn data og analysere på kan påvirke resultatet viste Jacobsen (2015). Siden intervjuene er hentet ut fra medieomtaler kan det bli noe subjektivt etter hvilken fengselsleder som ser viktigheten av å jobbe opp mot media. Det er heller ikke en beskrivelse av alle intervjuer som er laget om rehabilitering og kulturtilbud for innsatte, men flest mulig av de jeg har funnet.

Konklusjonen blir at mine refleksjoner gjelder de personene jeg har lest intervjuer om og min tolkning rundt deres opplevelser rundt kulturtilbud. Videre også min tolkning av deres svar via en annen intervjuer eller journalist. Det vil si at jeg må være forsiktig med å generalisere analysen til å gjelde alle innsatte i alle fengsler. Men jeg tenker likevel at jeg har gjort noen interessante funn fra mediebildet og noe forskning rundt kultur i norske fengsler som kan bygge nye teorier for en allmenn anvendelse. Jeg mener å ha vist at bestillingen fra samfunnet gjennom lovverk og stortingsmeldinger om kvalitative kulturtilbud gjelder alle innsatte. Jeg mener å ha vist at mediebildet faktisk viser er en stor variasjon i kulturtilbudene mellom de ulike fengslene. Jeg mener at mine tolkninger av innsattes og ansattes opplevelser av kulturtilbudet viser viktigheten av dette i et rehabiliteringsfokus.

Veien videre:

Jeg har nå dratt frem at det er variasjon fra fengsel til fengsel når det kommer til kulturinnhold for innsatte. Jeg har også problematisert og reflektert rundt hva som kan påvirke denne variasjonen og konkludert med at styringsverktøyet fra departementet ikke fanger det opp direkte. Jeg har videre dratt frem at ledelsen og ”ildsjeler” i organisasjonen kanskje er det viktigste bidraget for at kvalitative kulturtilbud kommer frem. Kulturtilbud står som vi ser i fare for å kunne bli prioritert bort til fordel for andre nødvendige oppdrag. I følge teoriene om viktigheten av et rehabiliteringsfokus i fengslene og innsattes tilbakemeldinger om den

rehabiliterende effekten de opplever gjennom disse tilbudene, kan dette etter min mening bli en dyr prioritering i den andre enden.

Jeg tror at utvikling av mål og resultatstyring vil kunne påvirke satsingen av kulturtiltak i kriminalomsorgen. Men som jeg viste ovenfor blir det veldig vanskelig å måle kvaliteten gjennom denne type verktøy. Veien videre tenker jeg blir å ha et større fokus på visjonære ledere når det ansettes nye fengselsledere. Ledere som er opptatt av rehabilitering og kulturarbeidets rolle inn i dette. Personer som kan ha evnen til å motivere og rekruttere de omtalte ”ildsjelene” og ”dooerne” til organisasjonen. Dette som et ledd i arbeidet med å oppnå kvalitative rehabiliterende kulturtiltak og ikke bare et vist antall ”happeninger”, registrert som kulturtiltak gjennom en mål og resultatindikator hos direktoratet eller departementet. Vi så ovenfor hvordan de innsatte selv fokuserte på ”ildsjelene” og ”dooerne” som den viktigste årsaken til at kvalitative kulturtilbud som kunne føre til rehabilitering fant sted. Og det er jo rehabilitering som er målet. Kriminalomsorgens oppdrag, i tillegg til å sikre frihetsberøvelsen, er å rehabilitere innsatte til bedre å kunne takle hverdagen etter løslatelse. Det er viktig at kultur løftes til et helhetlig landsomfattende arbeid og ikke bare blir ord og stående som et fokusområde på kriminalomsorgens hjemmesider. En innsatt sa til meg en gang ”jeg jobber med å bli mer vanlig”.

Litteraturliste:

Baldersheim & Rose (red.) (2014). *Det kommunale laboratorium* (3 .utgave). Bergen: Fagbokforlaget.

Bergen fengsel (2014 A). *Aktiv kriminalomsorg – tryggere samfunn*. Lastet ned 20.11.2016 fra: <http://www.bergenfengsel.no>

Bergen fengsel (2014 B). *Om fritidsaktivitetene i Bergen fengsel*. Lastet ned 20.11.2016 fra: <http://www.bergenfengsel.no/fritid.html>

Bevir, M (2010). *Democratic Governance*. (Part 1): Princeton: Princeton University Press.

Blekkerud, Martin. (2014). Fængselsradio Du lytter til. *Mann*, April 2014 nr. 191, s. 28-35, Egmont

Boviard, T & Löffler, E. (2009). *Public Management and Governance, second edition*, London: Routledge

Bryson, John M. (2010). "The strategy Change Cycle". I Perry, J.L. (ed.): The Jossey-Bass Reader on Nonprofit and Public Leadership. San Francisco, California: Jossey-Bass

Clarke, Alan. (2010). *Movable Barres* , Lifelong learning program, Grundtvig 1, (sjekk) The Manchester College, UK Editor

Eide, Harriet (2015). Dagbladet. *Kreativ kriminalomsorg*. Utgitt 28.09.2015. Lastet ned den 25.11.2016 fra <http://www.dagbladet.no/2015/09/28/kultur/meninger/kommentar/vardeteateret/41267126/>

Five, Mari Linge. (2016, 17.03). YouTube, Ålesund Fengsel *Nærnett*. Høyskolen i Volda. Feature.nernett.com. Sett den 20.11.2016 på https://m.youtube.com/watch?v=_AAJwfiyq6w

Gardner, J.W. (1990). *The tasks of leadership* i Perry, J. (red) (2009): The Jossey-Bass Reader on Nonprofit and Public Leadership: Jossey-Bass Publishers

Gustavsen, Hilde Kristin. (2016. 09.12). Følelsesladet musikal i Halden Fengsel. *Halden 24 Dagsavisen*. Lastet ned den 09.12.2016 fra <http://www.dagsavisen.no/halden24/folelsesladet-musikal-i-halden-fengsel-1.899805>

Halden fengsel (2016). *Kriminalomsorgen Halden fengsel*. Lastet ned 01.12.2016 fra <https://haldenfengsel.no/>

Hjerm, Mikael & Lindgren, Simon (2011). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig analyse*. Gyldendal akademisk. Oslo

Jacobsen, D.I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? – innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. (3.utgave), Cappelen Damm Akademisk

Jacobsen, Dag Ingvar & Thorsvik, Jan (2007). *Hvordan organisasjoner fungerer*, (3 utg.) Fagbokforlaget

Johnsen, Åge (2007). *Resultatstyring i offentlig sektor: konkurranse uten marked*. Fagbokforlaget

Johnsen, Åge (red.) (2014). *En strategisk offentlig sektor*. Bergen: Fagbokforlaget

Joyce, P. (1999). *Strategic Management for the Public Service*. London: Open University

Justis- og beredskapsdepartementet. (2015), *Tildelingsbrev for 2015, Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI) 23.01.2015*. Lastet ned 14.11.2016, fra https://www.regjeringen.no/contentassets/23751a30c2a24f23ac8f646973dc9bf4/2015/tildelingsbrev_2015_kdi.pdf

Kawashima, Nobuko (2000). *Beyond the division of attenders vs. Non-attenders: a study into audience development in policy and practice. Working Paper*. Coventry: University of Warwick. Centre for Cultural Policy Studies. Research papers, Vol. 6

Kriminalomsorgen. (2014 C). *Fagdag om kultur i fengslene*. Lastet ned 14.11.2016, fra <http://www.kriminalomsorgen.no/fagdag-om-kultur-i-fengslene.5614363-237613.html>

Kriminalomsorgen. (2016 A). *Kulturarbeid*. Lastet ned 01.09.2016, fra <http://www.kriminalomsorgen.no/kulturarbeid.237973.no.html>

Kriminalomsorgen. (2016 B). *Straff i fengsel*. Lastet ned 01.09.2016, fra <http://www.kriminalomsorgen.no/straff-i-fengsel.237611.no.html>

Kriminalomsorgen. (2016 C). *Tromsø fengsel*. Lastet ned den 25.11.2016 fra <http://www.kriminalomsorgen.no/tromsoe-fengsel.5024488-237612.html>

Kriminalomsorgen. (2016 D). *Ålesund fengsel*. Lastet ned den 01.12.2016 fra <http://www.kriminalomsorgen.no/alesund-fengsel.5056879-242495.html>

Kriminalomsorgen. (2016 E). *Bredtveit fengsel*. Lastet ned 02.12.2016 fra <http://www.kriminalomsorgen.no/bredtveit-fengsel-og-forvaringsanstalt.5022891-242495.html>

Kulturlova. (2007). *Lov om offentlege styresmakters ansvar for kulturverksemd. Lov av 6. Juni 2007. Norges Lover 1687 – 2011 Studentutgave*. Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo

Kulturrådet. (2014 A). *Fagdag Kultur og Kriminalomsorg – eit fengslende samarbeid*. Lastet ned 14.11.2016, fra <http://www.kulturradet.no/kalender/hendelse/-/kultur-og-kriminalomsorg-161014>

Kulturrådet (2014 B). *Samarbeid Varjjat Sami Musea/Varanger Samiske Museum – Vadsø Fengsel*. Lastet ned 19.11.2016 fra: <http://www.kulturradet.no/documents/10157/5abc02fe-0675-4bb9-adfb-b6ab90c08dc5>

Kulturrådet (2014 C). *Museumsformidling – å løfte blikket over fengselsmuren*. Lastet ned 19.11.2016 fra: <http://www.kulturradet.no/documents/10157/c01d0347-414c-4ee1-b744-a144faadf6d1>

Kulturrådet (2014 D). *Presentasjon for kulturrådet - Samarbeid mellom KODE, Bergen fengsel og Bjørgvind fengsel*. Lastet ned 19.11.2016 fra <http://www.kulturradet.no/documents/10157/9c9ccec5-37be-4029-8fe7-82d0e4e349a3>

Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal

Kvitnes, Øyvind. (2013). Halden Arbeiderblad, *Jubel for isolasjon i Halden fengsel*, Onsdag 18.12.2013. Halden (finn journalist). S. 1 og s.4-5.

Langelid, Torfinn (2015). *Bot og betring? Fengselsundervisninga si historie i Noreg*. Cappelen Damm Akademiske

Lifelong learning Program, Grundtvig 1, (2010), *MOVABLE BARRES*, 2010, Project no. 2008-142276-UK-GMP, www.movablebarres.eu

Mangset, Per, (2006). *Kulturliv og forvaltning. Innføring i kulturpolitikk.*, (5 opplag). Universitetsforlaget.

Martinsen, Øyvind Lund (red.) (3 utg.) (2010). *Perspektiver på ledelse*. 3utg. Gyldendal Norske Forlag

MIFF (2016). *Musikk i fengsel og frihet*. Lastet ned 20.11.2016 fra: <http://www.musikkifengselogfrihet.no/miff/hjem>

Mo, Ola. (2006). *Musikkterapi, Rockeband i fengsel – Bruk av elektriske instrumenter i bandmetodikk*. Utgave nr. 3, 2006, (sjekk rekkefølge artikkel).

Mortensen, Bente Mari (2006). *Fra fengsel til storsamfunn med musikk som ledsager*, masteroppgave i musikkterapi, Norges musikkhøgskole

Namyslowski, Alexandra. (2016, 09.03). Halden rehabilitates with Criminal Records. *Sound as you are. (sidetall)* Lastet ned den 19.11.2016 fra

<http://www.soundasyouare.com/allarticles/2016/3/7/are-hidal-about-why-halden-rehabilitates-inmates-with-music>

Nordlys (2014, 09.11/ 07.11). *Norges fengselsforening Tromsø fengsel*. Lastet ned 19.11.2016 på: <http://www.nordlys.no/norges-fengselsforening/tromso-fengsel/na-er-soningen-i-tromso-fengsel-helt-uten-innhold-vi-laser-de-innsatte-inn-og-ut-det-er-sa-og-si-alt/s/5-34-21783>

Northouse Peter G. (2013). *Leadership. Theory & Practice* (6 edition). Western Michigan University. SAGE Publications, Inc. California

Oslo fengsel (2016 A). *Kriminalomsorgen Oslo Fengsel, Om fengselet*. Lastet ned 20.11.2016 fra <http://www.oslofengsel.no>

Oslo fengsel (2016 B). *Kriminalomsorgen Oslo Fengsel, Koret på botsen*. Lastet ned 20.11.2016 fra <http://www.oslofengsel.no/10-koret.html?newwindow=true>

Pratt, A., (2008) *Creative Cities: The Cultural Industries and The Creative Class. Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*. Sweden: Journal competition, Swedish Society for Anthropology and Geography

Sahlin-Anderssen (2002). *National, International and Transnational Constructions of New Public Management. I Christensen, T. & P. Lægreid (eds): New Public Management. The transformation of ideas and practice*. Aldershot: Ashgate

Salamon, L.M. (2002). *The Tools of Government*. London: Oxford University Press

Sandvig, Helene. (2016, 27.09). Helene sjekker inn. *NRK1*. Dokumentarserie, Sett 20.11.2016.

Skarpenes, O. (2007) *Den legitime kulturens moralske forankring*, Tidsskrift for samfunnsforskning, nr. 4, Universitetsforlaget

Stortingsmelding nr. 10 (2011-2012). *Kultur, inkludering og deltaking. (kulturmelding).*

Kulturdepartementet. Lastet ned den 12.12.2016 fra

<https://www.regjeringen.no/contentassets/17bccd5db6fa4fa19bc827c9a1033999/nn-no/pdfs/stm201120120010000dddpdfs.pdf>

Stortingsmelding nr. 37. (2007-2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn. (kriminalomsorgsmelding).* Det kongelige justis og politidepartement. Lastet ned den 12.12.2016 fra

<https://www.regjeringen.no/contentassets/d064fb36995b4da8a23f858c38ddb5f5/no/pdfs/stm200720080037000dddpdfs.pdf>

Stortingsmelding nr. 48. (2002-2003). *Kulturpolitikk fram mot 2014*, Kultur- og kyrkjedepartementet. Lastet ned den 12.12.2016 fra

<https://www.regjeringen.no/contentassets/382efb47f7474108b2e8172009885cd9/no/pdfs/stm200220030048000dddpdfs.pdf>

Straffegjennomføringsloven. (2001). *Lov om gjennomføring av straff mv. Lov av 18 mai 2001. Norges Lover 1687 – 2011 Studentutgave.* Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo

Stokholm, Ane Rostad. (2014, 12.05). Lørdagsmagasinet. *TV2*.

Strand, Torodd (2007). *Ledelse, organisasjon og kultur*, Bergen: Fagbokforlaget

Tuastad, Lars (2014). *Innanfor og utanfor. Rockens rolle innan kriminalomsorgen og ettervern. Avhandling for graden philosophiae doctor (ph.d).* Univeristy of Bergen, Norway

Ullersmo fengsel. (2016). *Kriminalomsorgen Ullersmo Fengsel, Om Ullersmo.* Lastet ned 20.11.2016 fra <http://www.ullersmofengsel.no/om-ullersmo>

Vardeteatret (2016). *Forbereder seg på å møte livet på utsiden, Om.* Lastet ned den 25.11.2016 fra <http://www.vardeteatret.com/om>

Vestheim, Geir, (2009) *All kulturpolitikk er instrumentell*, I Svante Beckamn og Sten Månsson, red. KulturSverige. Problemanalys och statistic, SweCult, Linkoping Universitet.

Vestoppland fengsel (2016). *Kriminalomsorgen Vestoppland fengsel, Fritid*. Lastet ned 19.11.2016 fra <http://www.vestopplandfengsel.no/fritid>

Vik, Sidsel. (2016, 14.08). Helt konge i Vadsø fengsel. *NRK Finnmark*. Lastet ned 19.11.2016 fra: <https://www.nrk.no/finnmark/helt-konge-i-vadso-fengsel-1.13085484>

Wikipedia (2016). *Vadsø fengsel*. Lastet ned 11.12.2016 fra https://no.wikipedia.org/wiki/Vadsø_fengsel

Åkervik, Sondre. (2014, 23.10). Ei alternativ stemme. *Bergens Tidende*.